

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра перекладу та слов'янської філології

**Соціокультурний аспект англо-українського перекладу реалій у «Хроніках
Нарнії» Клайва С. Льюїса**

Кваліфікаційна робота студентки
Групи АПм-23
Ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 035 Філологія
(Германські мови та літератури (переклад включно)
перша – англійська)
Азарової Ганни Сергіївни
Керівник доцент, кандидат педагогічних наук
Мацепура Людмила Леонідівна

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Азарова Ганна Сергіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти. Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Соціокультурний аспект перекладу англо-українських реалій

- 1.1. Визначення поняття реалії
- 1.2. Причини, структура і способи утворення реалій
- 1.3. Соціокультурний аспект англо-українських реалій
- 1.4. Прийоми передачі реалій у перекладі

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2. Соціокультурний аспект перекладу англо-українських реалій у «Хроніках Нарнії» Клайва С. Льюїса

- 2.1. Особливості перекладу англо-українських реалій
- 2.2. Реалії у збірнику повістей «Хроніки Нарнії» Клайва С. Льюїса

Висновки до другого розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи виражається в необхідності вивчення соціокультурного аспекту у перекладі реалій, це допомагає зрозуміти та передати унікальні аспекти культури, що відображені у текстах.

Культура кожного народу вирізняється власними неповторними рисами. Поряд із загальнолюдськими цінностями існують елементи, притаманні лише певній культурі. Це явище становить особливий інтерес для перекладознавства, адже перекладач фактично виконує роль посередника між культурами. Особливо важливим є аналіз культурно маркованих одиниць в англomовному художньому дискурсі, оскільки вони відображають національно-культурну специфіку. Одним із проявів такої специфіки є реалії, які створюють значні труднощі під час перекладу.

Переклад — це багатогранний і непростий процес. Завдання перекладача полягає не лише в перенесенні змісту з однієї мови в іншу, а й у забезпеченні повноцінної міжкультурної комунікації, точній передачі національно й культурно забарвленої інформації. В умовах глобалізації та інтеграції питання якісної міжкультурної взаємодії набуває особливої ваги, адже носії різних культур дедалі частіше контактують між собою — безпосередньо чи опосередковано. Художні переклади є однією з форм такої опосередкованої взаємодії, тому передача реалій та культурно маркованих елементів у цих текстах має велике значення. Отже, проблема перекладу реалій залишається важливою й сучасною в перекладознавстві.

У роботі нами було проаналізовано англо-українські реалії з циклу повістей «Хроніки Нарнії» Клайва С. Льюїса, та їх соціокультурний аспект перекладу. Дитяча література становить собою художній текст, основна функція якого є не тільки розважальна, а також полягає в естетичному та освітньому впливі на читача. При перекладі художнього тексту перекладач виступає в ролі творця, який відображає у своєму творінні художню дійсність першоджерела у

відповідності до свого творчого методу. Особливо важливою і певною мірою важкою роботою є переклад англійських реалій з казки, тому що це вигаданий світ автора, до того ж, що у імена, та власні назви покладений релігійний контекст, таким чином, "Хроніки Нарнії" можна розглядати як алегорію християнської віри та цінностей, і тому важливо ретельно підійти до моменту перекладу тої самої реалії, яка не може мати еквіваленту, тому, перекладач постає со-автором при перекладі.

Мета дослідження – вивчити та дослідити соціо-культурний аспекти перекладу англійських реалій.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- дослідити поняття "реалії" та причини і способи утворення «реальної» лексики;
- виявити зв'язок між соціально та культурними аспектами між двома мовами перекладу
- ознайомитись з класифікацією реалій, їх особливості та визначити механізми їх утворення ;
- розглянути шляхи надходження іноземних реалій в українську мову.

Об’єктом дослідження є англо-українські реалії зі збірника повістей «Хроніки Нарнії» Клайва С. Льюїса.

Предмет дослідження – реальна лексика у соціокультурній сфері як таких, що найяскравіше ілюструють мобільність словникового складу мовної системи.

Матеріалом дослідження виступає цикл фентезійних повістей Клайва Стейплза Льюїса *The Chronicles of Narnia* («Хроніки Нарнії») *The Magician's Nephew* («Небіж чаклуна»); *The Lion, the Witch and the Wardrobe* («Лев, Біла Відьма та Шафа»); *The Horse and His Boy* («Кінь та його хлопчик»); *Prince Caspian* («Принц Каспіан»); *The Voyage of the Dawn Trader* («Подорож Досвітнього Мандрівника»); *The Silver Chair* («Срібне Крісло»); *The Last Battle* («Остання

битва») та їх переклади українською мовою, виконані Ігорем Ільїним та Олександром Кальниченком за участі Катерини Воронкіної), Софією Андрухович.

Мета і завдання роботи Розкрити сутність поняття слова-реалії, виявити і описати закономірності їх утворення, класифікації та особливості їх перекладу, Мета і завдання роботи зумовили використання таких **методів дослідження**: описовий метод, для опису особливостей власних назв; синтез; порівняння; лінгвостилістичний аналіз; історико-культурний підхід, та аналіз підґрунтя створення циклу творів Клайва С. Льюїса.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – сторінок 69

РОЗДІЛ 1

1. 1. Соціокультурний аспект перекладу англо-українського перекладу реалій

Поняття реалій - Лексема "реалія" походить від латинського іменника жіночого роду *res, rei* ("річ; предмет, факт, подія"). Логічно висловити здогад, що в латинській мові здавна побутував прикметник *realis*, утворений від іменника *res, rei* за допомогою прикметникового суфікса *-al-* по аналогії з прикметником *hiemalis*, утвореним від іменника *hiems, hiemis*. Проте лексикографічні джерела не підтверджують цього припущення. [38] У найповнішому словнику латинської мови, давньої та класичної, - "Totius Latinitatis Lexicon" - зовсім немає слова *realis* як реєстрового. Згідно з оксфордським "A glossary of later Latin to 600 A.D.", цей прикметник уперше ужив у 4 ст. н.е. римський філософ і ритор Г.М. Вікторонус у праці про Ціцерона. Відсутність лексеми *realis* у словникові Діканжа стверджує такий цікавий факт, що автори середньовіччя та пізніші - аж до 19 ст. не вживали цього прикметника. Слово *realis* за походженням є формою множини жіночого роду пізньолатинського прикметника *realis*, що перетворився в іменник однини. Це слово у не зовсім точному значенні набуло універсальної чинності у філологічній літературі 19 і першої половини 20 ст. загалом для позначення матеріальних предметів і характерних національних звичаїв. Частота вживання його зросла з утвердженням реалізму [40]. Слід зазначити, виникнення реалій не залежить від наших уподобань, вони зумовлені суспільною необхідністю, позамовними чинниками. Реалії належать до диференційних мовних явищ. Ідейно-естетична цінність, пізнавальне значення цього розряду лексики надзвичайно важливі. [21] Реалії щільно пов'язані з національним колоритом, національною самобутністю, як образно висловився Т. Шевченко в повісті "Близнюки", додаючи: "Нація без своєї власної риси, що тільки їй належить і тільки їй характеризує, схожа просто на кисіль, і то на найменш смачний кисіль" [7].

Вперше в українському перекладознавстві термін «реалія» вжив О. Кундзіч у праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел» (1954), підкреслюючи при цьому неперекладність реалій: «Я схильний вважати народні пісні аналогічними реаліями даного народу, що, як правило, не перекладаються. В свій час визначний митець слова Гете сказав: «При перекладі слід зачіпати неперекладне, тільки тоді можна зрозуміти інший народ, іншу мову» [7]. Що ж означає слово «неперекладне», якому Гете надавав такої великої значимості. Слова, словосполучення, які не мають ні повних, ні часткових відповідностей у словнику іншої мови утворюють безеквівалентну лексику цієї мови. Всю безеквівалентну лексику можна умовно розподілити на дві групи:

- 1) Власні імена (особові імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо)
- 2) Слова-реалії – словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу. В цю групу входять слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властиві тільки даному народові.

Особливої уваги варті слова-реалії. Вони виникають у мові кожного народу мимоволі, і оскільки відображають національну специфіку, створюючи перед перекладачем труднощі. Ще більш яскравіший приклад можна навести, розглядаючи лексему «хліб». Лексема «хліб» не є реалією у бінарному зіставленні українсько-англійському, але ця ж лексема – реалія у зіставленні українсько-ескімоському. Ще донедавна хліб був для них екзотикою, чимось рідкісним. Відома історія з перекладом по-ескімоськи молитви «Отче наш», коли слова «хліб наш насущний» («хліб наш щоденний») виявилися носіями цієї мови такими ж дивними, недоречними, як би нам видалися слова «лососина наша щоденна» [7]. З погляду семантики реалії, завдяки наявності в їхньому семантичному континуумі метамовної інформації про закріплення за «своїм» мовним колективом, збігаються частково з діалектизмами. Як і діалектизми, вони надають мовленню певного колориту, формують мовленнєву

характеристику літературних персонажів. Але принципова розбіжність між ними і діалектизмами полягає у тому, що географічна інформація реалій зв'язана з позначуванням предметом, це інформація про специфічні предмети та явища певного географічного ареалу.[7] Місцева маркованість діалектизмів – це інформація про специфічні мовні засоби позначення загальновідомих предметів. Особливу увагу варті слова-реалії. Вони виникають у мові кожного народу мимоволі, і оскільки відображають національну специфіку, створюючи перед перекладачем трудність. Вживається у філологічній літературі і термін «діалектні реалії». Його розуміють подвійно, позначаючи ним слова, що називають предмети і явища вузького ареалу, або ж діалектні регіональні назви для предметів чи уявлень загальнонародних. Приміром, в українсько-якутському бінарному зіставленні лексема «картопля» - реалія української мови, бо це слово властиве всьому українському етномовному колективу, а лексеми ріпа, мандебурка, крумплі, бараболя – діалектні реалії у тому ж бінарному зіставленні. Якщо порівняти часові реалії «на Івана Купала» та «на зільського Йвана», то семантика їх конвергентна: вони позначають одне з найпоетичніших календарних дійств, що веде відлік з давніх-давен. Наші далекі предки в такий спосіб возвеличували розповінь літа, оспівували розквіт природи. Але щодо узусу, ці вирази дивергентні: вислів «на Івана Купала» поширений по всій Україні, а «на зільського Йвана» - вираз діалектної окресленості, відомий лише в Гуцулії, де колись існувало повір'я, що король Гуцул будиться від зачарованого сну один раз на сім років, якраз у день зільського Йвана. Оскільки англomовний світ такого святого не знає, хоч і має в календарі St. John the Baptist`s Day (24 червня), то в українсько-англійському бінарному зіставленні часове позначення селянського календаря «на Івана Купала» – загальнонародна реалія, а «на зільського Йвана» – реалія діалектна. [7] Як і всі діалектизми, реалії такого характеру – лінгвостилістична категорія. В художньому тексті вони відразу набирають додаткових смислових і естетичних відтінків, різко контрастують з літературно-нормативною організацією тексту, а тому, очевидно, стають значною мірою промовистими, значущими. При перекладі належить дуже

обережно поводитися з діалектними реаліями, не забувати, що вони часто несуть у собі пам'ять тисячоліть, відгомін далеких віків, що вони – свідки образного мислення предків. Певну близькість з семантичного та стилістичного боку мають реалії з термінами – мовними знаками, які репрезентують наукові поняття спеціальної професійної галузі знань[1]. Їхня кореляція полягає в тому, що інколи термін збігається з реалією, тобто існують терміни-реалії. Наприклад, «рутин світ» – назва рослини і, отже, термін. Водночас в українсько-англійському бінарному зіставленні це – реалія, бо такої рослини немає в англomовному світі. Як і реалії, терміни можуть набувати переносного значення, це – один із активних процесів у сучасних мовах.

Терміни і реалії по-різному стають широковідомими: терміни як назви певних предметів починають часто вживатися з поширенням цих предметів, в науці це зв'язано з процесом обміну науковою інформацією [21]. Реалії проникають в інші мови завдяки художньому перекладу і засобам масової комунікації. Головна розбіжність між ними – сфера їхнього вжитку, функціонально-стилістичний критерій: терміни найширше вживаються у мові науки, вони – основа всіх терміносистем. Реалії переважають у художніх текстах, усному мовленні. Деколи реалія як словосполучення складається з компонентів, які самі не є реаліями. Так лексема «півень» – не реалія (півні є усюди, або, принаймні, у дуже багатьох країнах), але народне часове позначення «до третіх півнів» – реалія української мови стосовно англійської. Ця реалія мальовнича, образна, багата конотаціями і, водночас, її експресивну семантику можна бодай частково відтворити засобами англійської мови, де є вислів *the morning cock*, а до семантичного поля “*morning*” належать лексеми *cockcrow*, *cockcrowing*.

У структурному плані виділяються:

1) реалії-одночлени: укр. вечорниці, криничар, денцівка, кобзарювати, валило; англ. *a sheriff*, *a threepence*, *a maypole* («травневе дерево»- «стовп, прикрашений квітами, різнобарвними прапорцями, довкруги якого танцюють в першу неділю травня у Великобританії») та ін. [3].

2) реалії-полічлени номінативного характеру: укр. курна хата, разовий хліб, троїста музика, братська могила, дзвінкова криниця («назва спеціальної радіопередачі про народну пісню»); англ. a banana split, St. Valentine's Day, a Sussex pudding, a ticket day, a toffee apple, a soup-opera, garden seats, a means test man та ін.

3) реалії-фразеологізми: укр. лоби забрити, коло печі поратися, дбати про скриню, стати під вінок, на панщині бути; англ. to reach the woolsack, to enter at the Stationer's hall та ін. З погляду перекладацької практики можна виділити явні і скриті реалії. Останні – це слова типу укр. піч, сорочка (“вишиванка”), скриня в українсько-англійському бінарному зіставленні. Вони начебто мають відповідники у мові-сприймачі, але співвідносні денотати в позамовній дійсності дуже відрізняються між собою, так що беззастережна субституція їх позначень, що мають різну художньо-стилістичну наповненість, може спричинити ряд додаткових труднощів (лексичний збіг відповідних номінацій при культурологічній розбіжності) [3]. В українсько-англійському бінарному зіставленні до прихованих реалій належить лексема рушник. У значенні «утиральник» для позначення необхідної в хаті ужиткової речі, вона рівно вартна англ. towel. Але на Україні лексемою «рушник» позначають і декоративні рушники, вишивані та ткані, що споконвіку є суттєвим атрибутом повсякденних і урочистих народних звичаїв.

Крім перекладознавства, термін “реалія” досить поширений в етнолінгвістиці і лінгвокраїнознавстві. Велика увага присвячується національно-історичному колориту референта. Деякі дослідники відносять до реалій і окремі факти життя, що не мають сталого мовного оформлення. Для англійців, наприклад, вважає М. Вайсбурд, як реалія виступає той факт, що на Україні рудий колір волосся зустрічається зрідка. У такому випадку лінгвокраїнознавство перетворюється просто в краєзнавство.

Крім того, з погляду перекладацької практики пропонується розмежовувати явні і скриті (приховані, потаємні) реалії. [3]. Слова-реалії останнього типу начебто

мають відповідники в мові перекладу, але співвідносні поняття в позамовній дійсності дуже відрізняються між собою, тому беззастережна підстановка їхніх позначень, що мають різне художньо-стилістичне забарвлення, може спричинити додаткові труднощі для розуміння вихідного змісту. Очевидно, справа не стільки у предметно-логічних відмінностях міжмовних відповідників слів типу калина, піч, рушник, тополя тощо, скільки у відсутності в них аналогічних символічних функцій. Саме властиві українській мові символічні функції роблять їх прихованими, або, точніше, асоціативними реаліями, які не мають прямих аналогів у інших європейських мовах. Проте існує можливість передавання цих реалій за допомогою різних типів синонімічних, гіперонімічних або ситуативних відповідників. Наприклад, відносним відповідником української асоціативної реалії калина може виступати англійська лексема *cranberry* (журавлина), яка вживається в літературі з конотативною семантикою дівочої цнотливості й червоної барви.

1. 2. Причини, структура і способи утворення реалій

Сучасне перекладознавство розглядає переклад як процес міжмовної комунікації, у результаті якого створюється вторинний текст, що заміщує вихідний текст у іншому культурному та мовному контексті. Оскільки кожна мова відображає унікальні риси національної культури, історії, менталітету та життя народу, розуміння яких може бути викликом для носіїв інших мов, то ці відмінності проявляються на різних рівнях мови, зокрема на лексичному рівні. Найбільш частими лексичними одиницями, які мають національну специфіку, є терміни, що відображають реалії кожної культури. Перехід від лінгвістичного до лінгвокультурного векторів бачення перекладу започаткував висвітлення проблематики відтворення культурної специфіки оригіналу. До цього переклад переважно розглядався як бінарний процес, основною умовою якого є взаємодія мов оригіналу й перекладу. Але з 80-х рр. 20 ст. у перекладознавстві набуває поширення концепція «культурного повороту», започаткований С. Баснет [18].

Услід висловленим думкам науковиці, переклад варто розглядати не як окремі слова чи словосполучення, які треба передати, але як результат рідної культури. Замість бачення тексту в якості набору культурно-специфічних елементів, його слід вбачати як спосіб вираження специфіки певної культури [24 с. 23, 31]. З початком нового етапу вивчення перекладацьких процесів та їх елементів, активно набувають розвитку проблеми взаємодії культури й перекладу, здійснюються спроби термінологічного визначення перекладу в системі лінгвокультурного підходу.

На думку Ю. Гаус, переклад не лише лінгвістичний акт, а й акт міжкультурної взаємодії, що не мислиться без мови й культури. На думку Г. Фермеєра, переклад є явищем інтерлінгвальним та інтеркультурним, передбачаючи мовний і культурний трансфер [18]. Л. Коломієць зазначала, що вектор «культурного повороту» був менш відчутним у вітчизняному перекладознавстві, на відміну від західних студій, утім звернення до націєтворчого потенціалу перекладацького процесу та його ролі в становленні й розвитку українського набували все більшої уваги [9].

Становлення культурологічного підходу в перекладознавстві зумовили спроби наповнення термінологічного апарату, в тому числі, й численні підходи до визначення ключових термінів, на кшталт «культурно маркований», «реалія» та ін. Так, слово мови оригіналу (МО) може бути виразником незрозумілого для цільової аудиторії концепту, куди входить будь-що, від релігійних до гастрономічних номінацій. І хоча слово й концепт можуть мати очевидний зв'язок, але в процесі перекладу простежується нерівноцінність мовної і концептуальної площин. Саме тому, ми погоджуємося із висловлюванням М. Палюшкевич-Місячек про те, що мова є явищем більшим за номенклатурну систему універсальних концептів [18]. У контексті культурного повороту у перекладознавстві, увага до проблеми перекладності та еквівалентності між культурно-специфічними термінами і фразами розглядається в залежності від взаємозв'язку між перекладом, мовою та культурою. Наприклад, Ю. Найда

зауважує, що міжкультурні різниці становлять більший виклик для перекладача, ніж міжмовні різниці. Позиція Л. Венуті, у свою чергу, вказує на те, що перекладач не має за мету повністю усувати ці відмінності. Замість цього, перекладений текст слід стати місцем, де виявляється культурний контекст, де читач може сприймати культурні відмінності [18]. М. Снелл-Хорнбі додає, що перекладність тексту залежить від того, наскільки він враховує специфіку власної культури [41].

Концепція перекладності або неперекладності термінів пов'язана з поняттям «еквівалентності» або відсутності еквівалентів між мовами. Теорія еквівалентності відіграє ключову роль у вивченні перекладу і традиційно вважається основоположною у цій галузі. У теорії перекладу було розроблено різноманітні класифікації типів еквівалентності, такі як «функціональна» та «формальна/лінгвістична, формальна, когнітивна та динамічна еквівалентність» на різних рівнях мови, таких як слово, вище за рівнем слова, граматична, текстуальна, прагматична еквівалентність тощо. Ця концепція передбачає взаємодію між об'єктами еквівалентних відносин – оригінальним текстом і перекладеним текстом, а також їхніми відповідними структурними складовими [1].

У структурному плані виділяються:

- 1) реалії-одночлени: укр. вечорниці, криничар, денцівка, кобзарювати, валило; англ. a sheriff, a threepence, a maypole («травневе дерево»- «стовп, прикрашений квітами, різнобарвними прапорцями, довкруги якого танцюють в першу неділю травня у Великобританії») та ін.
- 2) реалії-полічлени номінативного характеру: укр. курна хата, разовий хліб, троїста музика, братська могила, дзвінкова криниця («назва спеціальної радіопередачі про народну пісню»); англ. a banana split, St. Valentine`s Day, a Sussex pudding, a ticket day, a toffee apple, a soup- opera, garden seats, a means test man та ін.

3) реалії-фразеологізми: укр. лоби забрити, коло печі поратися, дбати про скриню, стати під вінок, на панщині бути; англ. to reach the woolsack, to enter at the Stationer`s hall та ін. З погляду перекладацької практики можна виділити явні і скриті реалії. Останні – це слова типу укр. піч, сорочка (“вишиванка”), скриня в українсько-англійському бінарному зіставленні. Вони начебто мають відповідники у мові-сприймачі, але співвідносні денотати в позамовній дійсності дуже відрізняються між собою, так що беззастережна субституція їх позначень, що мають різну художньо-стилістичну наповненість, може спричинити ряд додаткових труднощів (лексичний збіг відповідних номінацій при культурологічній розбіжності). В українсько-англійському бінарному зіставленні до прихованих реалій належить лексема рушник. У значенні «утиральник» для позначення необхідної в хаті ужиткової речі, вона рівно вартна англ. towel. Але на Україні лексемою «рушник» позначають і декоративні рушники, вишивані та ткані, що споконвіку є суттєвим атрибутом повсякденних і урочистих народних звичаїв.

На думку С. Флорин і С. Влаховим у практиці перекладу зустрічаються такі засоби передачі реалій [3]:

- Транскрипція (транслітерація)

- Переклад

1. Неологізми:

А) калька

Б) півкалька

В) освоєння

Г) семантичний неологізм

2. Приблизний переклад:

А) відповідність за родом і видом

Б) функціональний аналог

В) опис, пояснення, тлумачення

- Контекстуальний переклад.

Розглянемо ці засоби перекладу більш докладно:

I. Транскрипція реалії передбачає механічне перенесення реалії із іноземної мови в перекладацьку графічними засобами останньої із максимальним наближенням до оригінальної форми.

Бажання, а часто і необхідність застосування транскрипції при передачі реалій зумовлена тим, що, таким чином, перекладач може одержати можливість перебороти дві вказані вище труднощі, але, якщо вибір між транскрипцією зроблений невдало, це може дуже ускладнити розуміння перекладу читачем. Транслітерація реалії передбачає передачу літер, які складають англійське слово, літерами перекладацької мови (тобто українськими);

Waterloo – Ватерлоо, Murray – Муррей

II. Переклад реалій (або заміна, субституція) як засіб передачі її на перекладацьку мову вживають у тих випадках, коли транскрипція (транслітерація) за тих чи інших умов неможлива або небажана.

Запровадження неологізму – найбільш придатний після транскрипції шлях.

Збереження змісту й колориту реалії, яка перекладається шляхом створення нового слова (або словосполучення), інколи вдається добитися такого ж ефекту. Такими новими словами, впершу чергу, можуть бути кальки та пів кальки.

А) Кальки – це запозичення шляхом буквального перекладу (дуже часто по частинам) слова або звороту з наступним складанням перекладених частин без будь-яких змін.

Дуже поширені кальки усталених словосполучень:

People of good will – люди доброї волі; the United Nations Organisation – Організація Об'єднаних Націй

Б) Півкальки – це свого роду часткові запозичення, також нові слова або словосполучення, «але складені частково зі свого власного матеріалу, а частково з матеріалу іншомовного слова» [3].

При калькуванні існує небезпека з'явлення в перекладі буквализму, який зовсім непотрібен. І перекладач повинен цей засіб перекладу лише тоді, коли в українській мові дійсно відсутнє відповідне слово або словосполучення.

В) Освоєння – це адаптація іншомовної реалії; тобто надання їй на основі іншомовного матеріалу вигляду рідного слова.

Г) Семантичний неологізм – це нове слово або словосполучення, «вигадане» перекладачем і яке дозволяє передати смисловий зміст (склад) реалії. Від кальки його відрізняє відсутність етимологічного зв'язку з оригінальним словом.

Але як зазначають науковці С. Влахов і С. Флорин, що «спосіб перекладу реалій неологізмами найменш використовується: причина досить очевидна – творцем мови є народ і дуже рідко – окремий автор» [3].

2. Приблизний переклад застосовується частіше, ніж будь-який інший спосіб. Застосовуючи цей спосіб вдається, хоча і не досить точно, передати предметний зміст реалії, але колорит дуже часто є втраченим, тому що відбувається заміна очікуваного конотативного еквіваленту на нейтральний за стилем, тобто на слово або словосполучення з нульовою конотацією.

Можливі декілька випадків:

А) Принцип заміни одиницею відповідно роду та виду дозволяє передати зміст реалії одиницею з більш поширеним (дуже рідко – більш вузьким) значенням, підставляє родові поняття замість видового. По суті справи, замінюючи вид

родом, більш часткове більш загальним, перекладач застосовує відомий у теорії перекладу прийом генералізації [3].

Б) Функціональний аналог. Цей шлях дозволяє замінити незнайоме, іншим нейтральним, не забарвленим у національні барви перекладацької мови аналог, який дійсно зображав функціональну заміну реалії, яка перекладається. Часто функціональний аналог є зручним для передачі реалій-мір, зокрема, коли вони призначені для створення у читача якісних уявлень.

В) Опис, пояснення, тлумачення, як спосіб приблизного перекладу, застосовується у тих випадках, коли немає іншого шляху: поняття, яке не може бути передане транскрипцією, доводиться просто пояснювати.

Науковці С. Влахов і С. Флорин у своїй роботі зазначають, що «приблизний переклад реалій, як підказує сама назва, не є адекватним, передає зміст відповідної одиниці не повністю, а що стосується національного і історичного колориту, то про нього читач може здогадуватися, якщо митець-перекладач зумів підказати це своїм вибором засобів вираження» [3].

3) Контекстуальний переклад звично протиставляють «словниковому перекладу», зазначаючи, таким чином, відповідності, яке слово може мати в контексті на відміну від наданих в словнику.

Наприклад, в науковому тексті реалії частіш є термінами, отже і перекладаються відповідно термінами; в науково-популярному творі можна надати коментарі відповідно пізнавальним напрямком твору; у пригодницькому використовується транскрипція із-за елементу екзотики.

1.3. Соціокультурний аспект англо-українських реалій

В умовах швидкого розвитку суспільства, інтернаціоналізації, тісного контакту між різними країнами та їхніми культурами важливого змісту набуває робота

перекладача та безпосередньо сам переклад. Вченими було запропоновано багато різних визначень перекладу, кожне відображає певну теоретичну модель, що лежить в основі. Вважається, що з усіх типів перекладу художній переклад дозволяє послідовно брати участь у творчому процесі перекладу. За словами Буша, художній переклад — це «оригінальна суб'єктивна діяльність у центрі складної мережі соціальних та культурних практик». [17]

Загальновідомим є той факт, що художній переклад є одним з найскладніших видів перекладу, що передбачає переклад творчої та драматичної прози та поезії на інші мови. Він включає переклад літератури з давніх мов та переклад сучасної художньої літератури та охоплює широку аудиторію та має величезне значення, оскільки багато в чому допомагає сформувати людське розуміння навколишнього світу. Переклад художньої літератури має значні відмінності у порівнянні з іншими формами перекладу. Саме розмір текстів, що беруть участь у художньому тексті, відрізняє його. Однією з ключових проблем художнього перекладу є необхідність збалансувати збереження вірності оригінальному твору з необхідністю створити щось унікальне та своєрідне, що викликати ті самі почуття та відгуки, що й оригінал. Це може бути особливо складним завданням, коли мова йде про поезію [25]. Перекладач художньої літератури повинен взаємодіяти з різними ритмами, образами та символами, які автор може використовувати на сотнях сторінок. Також важливим завданням є відтворення атмосфери оригінального твору. Гумор, іронія та сюжетні лінії, що виявляються підтекстом, а не поясненням, робить завдання перекладу ще складнішим. Подальшим ускладненням є знання читача. Існування такої великої кількості труднощів у процесі художнього перекладу передбачає наявність особливих навичок у перекладача. Переклад художньої літератури є більш творчим мистецтвом, ніж інші види перекладу. Для перекладу прози та поезії здібності до творчого письма так само важливі, як і лінгвістична майстерність. Здатність забезпечити безперервність викладу думок є дуже важливим завданням, особливо у великих за обсягом романах [25]. Іноземний текст — це місце безлічі

різних семантичних можливостей, які фіксуються лише тимчасово, у будь-якому перекладі, на основі різних культурних припущень та варіантів інтерпретації в конкретних соціальних умовах та протягом різних історичних періодів. Особливу увагу слід звернути на те, що переклад здійснюється не лише з однієї мови на іншу, а також з культури на культуру. Культурно-специфічна лексика — є важливою складовою кожного окремого народу. Національно маркована лексика відображає національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови. Проблеми реалій почали розглядати лише у 1950-х роках. Чималий внесок в опрацювання проблеми реалій зробив відомий український лінгвіст В. В. Коптілов, який реаліями називає «слова, що позначають предмети та явища, які невідомі мові перекладу» [10]. Науковці, С. І. Влахов та С. П. Флорін вважають, що до складу безеквівалентної лексики входять власне безеквівалентні слова, реалії. Під реаліями вчені розуміють «слова і словосполучення, які називають об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального й історичного розвитку одного народу і чужі іншому». Частково виходять за межі безеквівалентної лексики терміни, вигуки, звуконаслідувальні слова, екзотизми, аббревіатури, звертання, відступи від літературної норми; власні імена та фразеологізми [3]. Переклад є складним завданням, навіть коли він передбачає пошук слів, які відповідають змісту та ідеям у вихідному матеріалі. Та все стає ще складнішим із появою специфічного для культури терміну, який не має еквівалента в мові, на яку ми перекладаємо, і пояснення якого займає багато часу. Мова і культура повинні розглядатися як тісно пов'язані між собою, і обидва аспекти необхідно враховувати при перекладі. Культурні вирази важко перекласти, тому що культурний контекст занадто розмитий, він відображає світогляд суспільства, його переконання, емоції та цінності. Таким чином, він включає деякі важливі фактори, які допомагають у формуванні інформації, необхідної для інтерпретації повідомлення; дати можливість перекладачу легко та ефектно перекладати. Ось чому будь-який термін, одне слово або вираз називають культурно-

специфічними, коли вони позначають конкретні об'єкти або абстрактні аспекти, які можуть бути пов'язані з релігійними віруваннями, соціальними звичками, звичаями та традиціями, що є специфічними для даної культури. При перекладі культурних реалій лінгвістичний елемент має співвідноситися з культурним контекстом, якому він належить. Це означає, що мова розглядається як частина культури та ідентичності суспільства [18]. Хоча деякі культурні концепції видаються універсальними, проте вони не тлумачаться однаково; кожна мова має своє тлумачення відповідно до способу мислення, стилю життя та навіть географічного розташування. Основне занепокоєння традиційно стосується слів та фраз, які настільки міцно засвоєні в одній культурі, що їх майже неможливо перекласти іншими термінами. Довгі дебати ведуться щодо того, коли ви використовуєте найближчий еквівалент, коли вводити нове слово при буквальному перекладі, а коли транскрибувати. Усі ці «неперекладні» слова та фрази, пов'язані з культурою, продовжують захоплювати перекладачів та теоретиків перекладу [18]. При перекладі перекладач користується різноманітними способами та засобами передачі культурно-специфічної лексики: транскрипцією, транслітерацією, калькуванням, гіперонімією, описовим перекладом, дослівним перекладом та поясненням в коментарях. Для передачі змісту реалії перекладач може використовувати прийом гіперонімії — родове поняття для певного класу об'єктів та його мовне позначення [17]. Існують випадки, коли термін є настільки культурно-специфічним, що найпростіше використати найближчий можливий культурний еквівалент — функціональний еквівалент. Перекладачі можуть використовувати слово з аналогічним значенням — синонім, для передачі слова-реалії, якому немає точного еквівалента, чи користуватися прийомом генералізації, коли у мові перекладу зовсім не існує культурного еквівалента. Перекладачеві залишається лише знайти термін, який дасть загальне уявлення про складне поняття у мові оригіналу. В ідеальній ситуації перекладач може висловити кожену концепцію з тексту оригіналу. Але іноді специфічний для культури термін може бути настільки складним при перекладі, як і непотрібним, тому найкращим рішенням

буде залишити його поза увагою — такий прийом має назву опущення. Існують випадки, коли неможливо обійти той факт, що термін, що стосується певної культури, потребує пояснення. У цьому випадку перекладач може зробити це у виносках або у дужках. Насправді, більшість прийомів є досить інстинктивними для перекладачів та, на жаль, дуже мало текстів української літератури було перекладено англійською мовою [17]. Вагомий внесок у переклад української літератури англійською мовою внесла канадська перекладачка Марія Скрипник (1915–2012) із середовища української імміграції, яка у 2001 році у Канаді опублікувала свій останній солідний переклад повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала». Глибокі знання української етнографії, національних традицій, духовної спадщини українського краю допомогли Марії Скрипник більш-менш повно відтворити специфіку першотвору. Далі пропонуємо до розгляду прийоми передачі культурно-специфічної лексики на прикладі цієї повісті. Для перекладу власних та географічних назв були використані такі прийоми, як транслітерація та транскрипція, для збереження власне українських назв і імен: Чабаниця — Chabanytsia; Іванихи Дубихи — Ivanykha Dub, Мавра — Mavra, Раду — Radu, Тетяна — Tetiana, Настка — Nastia.[17] Для передачі реалії обійстя Марія Скрипник використовує перекладний відповідник реалії для більшого розуміння читачем даного поняття, а *came the grounds of the house*. Фразеологізм було передано словосполученням, схожим за значенням: Мешканці, хоч і не похливі з вдачі, затривожилися чимало тими чорними непрошеними гістьми. *The inhabitants, though not timid by nature, became considerably alarmed about this influx of uninvited, dark-skinned guests*. Не був переданий колорит української культури, слова криївки і сховки були замінені та опущені: До того було всім звісно, що цигани мали в різних місцях гір свої тайні криївки і сховки, звідки нападали ночами на подорожніх, ограбували та вбивали їх, збагачуючись так різним добром. *But everyone knew that the gypsies had secret hideouts in various places in the mountains, out of which they emerged to attack travellers — robbing, killing, and enriching themselves with their stolen booty*. Звісно, що таке опущення реалій зменшує експресивно-емоційне навантаження

контексту і, можливо, навіть дещо змінює його інформацію. Український народний музичний інструмент цимбали та словосполучення чудотворне зілля були перекладені англійськими відповідними аналогами: Збираючи по горах чудотворне зілля, там — ворожачи, там — виграваючи на скрипці або цимбалах за кусень хліба або яку стару одежину... Gathering medicinal herbs in the mountains, telling fortunes, playing their violins and dulcimers for a piece of bread or some old clothing... За допомогою функціонального доповнення було передано вираз кидаючись вихром — *throwing herself like a whirlwind* [17]. Українські довгі складнопідрядні речення в англійському перекладі часто були поділені на декілька простих речень та, на нашу думку, не зовсім вдалим є відтворення реалії п'ястук, за даними словника української мови, п'ястук — це кулак: За роз'яреним батьком і проводирем, що кипів з обиди і жажди за помстою, погрожуючи заодно п'ястуком... With the enraged father and chief, who was boiling from the insult and thirsted for revenge, threatening his wife with the whip... Українське культурно-специфічне слово чоло було замінено іншим англійським словом: Срібні великі монети, що були вплетені в її чорне волосся, зсунулися нараз самі по собі низько на чоло і надали їй чорному, мов з бронзи темному лицю предивну чарівну окрасу... The large silver coins plaited into her hair slid low over her brow and gave her dark, bronzed face an enchanting beauty. Географічна назва Семиград за допомогою прийому гіперонімії була замінена на більш відому для іноземного читача назву Transylvania. Перекладач зробив уточнення з пусти — *from the Hungarian plain*: — Ти, Раду, був один син у свого батька, старшини в Семиграді, а Мавра одна дитина в мене, славного музики Андронаті з пусти — і ви побралися. “You, Radu, were the only son of your father, a chieftain in Transylvania, and Mavra is the only child of Andronati, the famous musician from the Hungarian plain. And you married...” Знову ж таки складносурядне речення було поділене на декілька самостійних речень. Відай, вона відійде навіки сама від нас, а золоті дукачі твої остануться тобі. She may leave us forever by herself and your gold ducats will then remain with you. Українське національно марковане слово пугарик було замінено англійським еквівалентом, що призводить до втрати українського

колориту: Він вихилив перший раз по раз горівки, поданої йому Андронаті з срібного малого пугарика... He drank one whiskey after another, poured by Andronati into a small silver goblet...[17]

Слід зазначити, що застарілі слова були замінені на сучасні еквіваленти: Округ неї тишина і лиш широкий крилатий шум лісу гойдався живичним воздухом та десь-не-десь зачувався шелест вивірки, що дряпалася блискавкою по смереках. Only the broad, winged murmur of the forest, swaying with resinous fragrance, and the rustle of a squirrel scampering like lightning through the branches some place or other could be heard. Не зовсім доречним, на нашу думку, є переклад слова теліпалися, перекладач переклав його як were adorned (прикрашали): Теліпалися в її малих ушках золоті обручки-ковтки, півмісяці... Her ears were adorned with the golden half-moon earrings... Слово русалка було перекладено більш доречним для українського колориту словом nymph: Тетяна виростає, розвивається в прекрасну справдішню лісову русалку. Tetiana is growing up and turning into a true forest nymph. Архаїзм чигають було перекладено ідіомою lie in wait: Їй іноді лячно за долю тої дитини, над якою дрижить, і на яку молоді люди чигають... She is often frightened for her daughter`s future, over which she worries, and for which young people lie in wait... Українське свято Івана Купала було перекладено за допомогою калькування, а також було подано пояснення у виносці внизу сторінки: В надвечір'я Івана Купала ворожити та про свою будучність у русалок довідуватися. On St. John`s Eve and try to find out from the water nymphs what the future holds in store for them. У виносках міститься тлумачення: This day is known as "Ivana Kupala" in Ukrainian, Kupala being the pagan god of love. Українське слово-реалія розстрілювати було перекладено за допомогою гіперонімії: Часом люблять русалки розстрілювати під водою свавільною рукою вінки... Sometimes the water-nymphs like to scatter the wreaths about in the water... [17] Деяка кількість українських культурно-специфічних слів були зовсім випущені з тексту у зв'язку з неможливістю передачі їх англійською мовою: – так-то; – в оцім-то; – в цілом; – се; – буцім-то; – сим; – сього; – на сім; – попри і т. д. Вигуки гай, гай; ет; овва

були випущені з тексту. При художньому перекладі, як майже і при будь-якому перекладі, втрати деякої кількості інформації неминучі через декілька причин: розбіжності у структурі мов та втрата конотативної інформації перекладачем для пристосування тексту до адресата.

1.4. Прийоми передачі реалій у перекладі

Проблема передачі безеквівалентної лексики залишається однією з найважливіших як у теоретичному, так і в практичному перекладознавстві. У художніх текстах, а також у повсякденному та фаховому мовленні часто трапляються слова, які створюють перекладацькі труднощі. До найхарактерніших прикладів такої лексики належать реалії. Дослідженням способів перекладу цих одиниць займаються як українські, так і зарубіжні науковці. Хоча реалії як об'єкт лінгвістичного аналізу почали активно вивчати ще у 50-х роках XX століття, питання їх класифікації, різновидів та принципів перекладу досі лишаються дискусійними. [8]

Варто підкреслити, що необхідною умовою адекватного перекладу є вміння правильно інтерпретувати граматичну структуру іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у перекладі відповідно до норм мови і жанру перекладу. Зрозуміло, що перекладач повинен бути добре обізнаним з граматичними особливостями вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу взагалі та науково-технічного перекладу зокрема, а також із перекладними відповідниками у галузі граматики та лексики, перекладацькими трансформаціями, способами перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ. Все це становить частину загальної компетенції перекладча, яка, звичайно, значно ширша від означеної нами. Для перекладача науково-технічної літератури особливо важливе знання предмета перекладу – він повинен орієнтуватися у тій предметній галузі, до якої належить призначений для

перекладу текст. Під час перекладу потрібно правильно зрозуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значення мета текстових елементів, що беруть участь в організації тексту. Природно, що найбільший комплекс граматичних проблем перекладу пов'язаний із розумінням синтаксичної структури та морфологічного складу речень як мовних елементів, що є безпосередніми носіями предметної інформації.[8]

Особливості життєвого укладу даного народу і країни в цілому неодмінно знаходять відображення в мові цього народу. Тому можна стверджувати, що культура будь-якої нації відображається в мові. У цьому випадку мова несе в собі національні культурні особливості того чи іншого народу. У кожній мові існують слова, які відображають зв'язок мови з культурою. Перш за все, до таких слів належать реалії. Можна дати визначення терміна «культура» в такий спосіб: це специфічний спосіб поняття і розвитку людської життєдіяльності, яке представлено в матеріальних і розумових творах, в системі соціальних норм, у відносинах людей з природою і по відношенню до себе. При протиставленні мов і культур виділяють збігаються і не співпадаючі елементи. Мова вважається одним з незбіжних елементів. До незбіжних елементів відносять, перш за все, слова, які не мають конотативного відповідності в іншій мові.

У науці щодо перекладу поняття «реалія» вчені відносяться по-різному. Нерідко ми можемо зустріти різні визначення, і тому важливо розрізняти два поняття: «реалія як слово» і «реалія як предмет». Таким чином, в філології існує два позначення реалії:

1. реалії як предмети, поняття, явища, які характерні для історії, культури того чи іншого народу, тієї чи іншої країни і не мають відповідників у інших народів.
2. реалії як слова і словосполучення, які позначають ці предмети, поняття, явища.
3. реалії мають певну національну, історичну, місцеву (локальну) забарвлення і не мають відповідників (еквівалентів) в іншій мові.

При перекладі реалій існує дві труднощі:

1. Відсутність в перекладацькій мові відповідності (еквівалента, аналога) із-за відсутності у носіїв цієї мови об'єкта, який ця реалія позначає.
2. Необхідність, передати тільки предметне значення (семантику) реалії, а також і її колорит (конотацію) – національне і історичне забарвлення.

Ця справа ускладнюється ще й необхідністю урахувати цілий ряд обставин, які заважають дати одну на всі випадки життя відповідь. Безумовним є лише одне: «рецептів тут, як і в перекладі загалом, немає, і перекладач, ураховуючи загальні теоретичні положення і спираючись на володіння мовою, на свій досвід, чуття і картотеку, а в першу чергу на «контекстуальні обставини», в кожному окремому випадку вибирає шлях, який підходить більш всього, а інколи є одним можливим.

На думку науковців, С. Флориним і С. Влаховим у практиці перекладу зустрічаються такі засоби передачі реалій: [3]

Транскрипція (транслітерація).

Переклад (заміни).

1. Неологізми:

А) калька;

Б) півкалька;

В) освоєння;

Г) семантичний неологізм.

2. Приблизний переклад:

А) відповідність за родом та видом;

Б) функціональний аналог;

В) опис, пояснення, тлумачення.

3. Контекстуальний переклад

Розглянемо способи перекладу більш докладно:

1. Транскрипція реалії передбачає механічне перенесення реалії із іноземної мови в перекладацьку графічними засобами останньої із максимальним наближенням до оригінальної форми:

Whig – біґ; Utah – Юта

Бажання, а часто і необхідність застосування транскрипції при передачі реалій зумовлена тим, що, таким чином, перекладач може одержати можливість перебороти дві вказані вище труднощі, але, якщо вибір між транскрипцією зроблений невдало, це може дуже ускладнити розуміння перекладу читачем. Транслітерація реалії передбачає передачу літер, які складають англійське слово, літерами перекладацької мови (тобто українськими) [12]:

Waterloo – Ватерлоо, Murray – Муррей

2. Переклад реалії (або заміна, субституція) як засіб передачі її на перекладацьку мову вживають у тих випадках, коли транскрипція (транслітерація) за тих чи інших умов неможлива або небажана:

Запровадження неологізму – найбільш придатний після транскрипції шлях збереження змісту й колориту перекладаємої реалії: шляхом створення нового слова (або словосполучення) інколи вдається добитися такого ж ефекту. Такими новими словами, впершу чергу, можуть бути кальки та півкальки [12]:

А) Кальки – це запозичення шляхом буквального перекладу (дуже часто по частинам) слова або звороту з наступним складанням перекладених частин без будь-яких змін.

Класичний приклад – це слова:

Skyscraper – хмарочос; misleader – лжекерівник.

Дуже поширені кальки усталених словосполучень:

People of good will – люди доброї волі; the United Nations Organization – Організація об'єднаних націй.

Б) Півкальки – це свого роду часткові запозичення, також нові слова або усталені словосполучення, але «складені частково із свого власного матеріалу, а частково з матеріалу іншомовного слова».

Carpet-bagger – саквояжник (сіверянин, який добився впливу та багатства на Півдні).

При калькуванні існує небезпека з'явлення в перекладі буквалізму, який зовсім непотрібен. І перекладач повинен використовувати цей засіб перекладу лише тоді, коли в українській мові дійсно відсутнє відповідне слово або словосполучення.

В) Освоєння – це адаптація іншомовної реалії; тобто надання їй на основі іншомовного матеріалу вигляду рідного слова:

Фр. Concierge – консьєржка; нім. Walkure – валькірія

Г) Семантичний неологізм – це нове слово або словосполучення, «вигадане» перекладачем і яке дозволяє передати смисловий зміст (склад) реалії. Від кальки його відрізняє відсутність етимологічного зв'язку з оригінальним словом [12]:

Seven-league boots – чоботи – швидкоходи

Слід додати, що Влахов і Флорин зазначають, що «спосіб перекладу реалій неологізмами найменш використовується: причина досить очевидна – творцем мови є народ і дуже рідко – окремий автор».

3. Приблизний переклад реалій застосовується частіше ніж будь-який інший спосіб. Застосовуючи цей спосіб удається, хоча і не досить точно, передати предметний зміст реалії, але колорит дуже часто є утраченим, тому що відбувається заміна очікуваного конотативного еквіваленту на нейтральний за

стилем, тобто на слово або словосполучення з нульовою конотацією [12].
Можливі декілька випадків:

А) Принцип заміни одиницею відповідно роду та виду дозволяє передати зміст реалії одиницею з більш поширеним (дуже рідко – більш вузьким) значенням, підставляє родові поняття замість видового. По суті справи, замінюючи вид родом, більш часткове більш загальним, перекладач застосовує відомий у теорії перекладу прийом генералізації [12]:

Cottage – будинок.

Але такий переклад можливий, якщо дозволяє контекст.

Б) Функціональний аналог – це «елемент остаточного вислову, який викликає східну реакцію у читача» [12]. Цей шлях перекладу реалій дозволяє, наприклад, одну гру, незнайому читачу перекладу, «замінити іншою, знайомою», або замінити один музичний інструмент іншим, «нейтральним», не забарвленим у національні барви перекладацької мови, одну судину іншою, лише б аналог дійсно зображав функціональну заміну реалії, яка перекладається:

Baseball – лапта, cricket – лапта.

Часто функціональний аналог є зручним для передачі реалій-мір, зокрема, коли вони призначені для створення у читача якихось якісних уявлень:

Сто пудів – дуже важкий, пара фунтів – небагато.

В) Опис, пояснення, тлумачення, як спосіб приблизного перекладу застосовується у тих випадках, коли немає іншого шляху: поняття, яке не може бути передане транскрипцією, доводиться просто пояснювати:

The boys were playing fly up – хлопчики грали у м'яча; армяк – одежа із грубої тканини, puff – гра в кості.

Звернемо увагу що С.Влахов і С.Флорин зазначають, що «приблизний переклад реалій, як підказує сама назва, не є адекватним, передає зміст відповідної одиниці

не повністю, а що стосується національного і історичного колориту, то про нього читач може здогадуватися, лише якщо митець-перекладач зумів підказати це своїм вибором засобів вираження».

4. Контекстуальний переклад звично протиставляють «словниковому перекладу», зазначаючи, таким чином, відповідності, які слово може мати в контексті на відміну від наданих у словнику. При цьому характерна відсутність якихось-то відповідностей самого перекладаемого слова, і його зміст передається за допомогою трансформованого відповідним чином контексту:

Скільки коштує путівка на курорт? – How much are accommodations at health resorts?

Такими є основні засоби перекладу реалій. Вони кожен раз ставлять перекладача перед альтернативою: транскрибувати або перекладати? З точки зору С. Влахова і С. Флорина вибір залежить від предпосилок:

1. Від характеру тексту.

Наприклад, в науковому тексті реалії частіше є термінами, отже і перекладаються відповідно термінам; у науково-популярному творі можна надати коментарі відповідно пізнавальним напрямкам твору; у пригодницькому творі часто використовується транскрипція із-за елементу екзотики, який присутній для цього жанру.

2. Від важливості реалії у контексті.

Вирішальним при виборі між транскрипцією і перекладом реалії є та роль, яку вона грає в змісті, яскравість її колориту, тобто міра її висвітлювання в контексті. При транскрипції «звичайні і звичні в мові оригіналу слова і вислови в мові перекладу випадають із загального лексичного оточення, відрізняються своєю чужерідністю, внаслідок чого, привертають до себе посилену увагу» [12], а це порушує рівновагу між змістом і формою, чим відрізняється адекватний переклад. Передаючи реалії іншими способами, перекладач неминуче втрачає

притаманне їм мовне забарвлення, а разом із ним — частину національного чи історичного колориту.

3. Від характеру реалії.

Ураховується ряд її особливостей як одиниці в лексичних системах відповідних мов, в тому ж числі таких показників, як її знайомість і незнайомість, літературна й мовна традиція, її віднесення до того чи іншого класу за предметом, часом, місцем.

4. Від іноземної й перекладацької мови.

Рішення питання про вибір між транскрипцією і перекладом залежить від іноземної і перекладацької мови, від їх граматичних і словотвірних особливостей, від культури мови і традиційного для них прийняття або неприйняття реалій.

5. Від читача перекладу

Всі засоби передачі реалій в перекладі необхідно ув'язувати з тим, в якій мірі запроваджені слова, знайомі читачу; якщо вони незнайомі, не підказане часом значення реалії контекстом? Необхідно, щоб враження від перекладеної реалії у читачів було б таким же, як у носіїв мови, з якої реалія перекладена [37, с. 92-93].

Висновки до першого розділу

Проведене нами дослідження в межах першого розділу дало змогу глибше усвідомити складність та багатогранність поняття «реалії» як лінгвістичного й культурного явища, що виникає внаслідок тісного переплетіння мови та культури. Особливе значення реалій у перекладознавстві пояснюється тим, що вони є носіями унікальних національних рис, відображають соціокультурне середовище народу, його історичні традиції, світогляд, побут, релігійні уявлення та ціннісні орієнтири. Відповідно, переклад реалій перетворюється не просто на мовний акт, а на акт міжкультурної комунікації, що потребує глибокого

розуміння контексту, емпатії до культурного коду оригіналу та високого рівня інтерпретаційної майстерності. У ході аналізу встановлено, що реалії як особлива категорія безеквівалентної лексики є неоднорідними за своєю природою. Вони поділяються на явні та приховані, структурно можуть бути як одночленими (окремі слова), так і полічленими (словосполучення), а також можуть набувати фразеологічної форми. Крім того, до уваги береться і семантична складність реалій, адже багато з них не мають прямого еквівалента в мові перекладу саме через відсутність позаконтекстного об'єкта або поняття в іншій культурі. Особливої уваги заслуговує теоретичне обґрунтування засобів і прийомів перекладу реалій, серед яких найпоширенішими є транскрипція, калькування, семантичні неологізми, функціональні аналоги, описові конструкції та контекстуальний переклад. Вибір того чи іншого методу безпосередньо залежить від низки чинників: жанрових особливостей тексту, ролі реалії в сюжеті, естетичних характеристик, цільової аудиторії та навіть рівня підготовленості читача до сприйняття культурно віддалених елементів. Варто підкреслити, що переклад реалій — це завжди процес балансування між збереженням національного колориту й адаптацією до реалій культури-реципієнта. Перекладач повинен не лише передати буквальний зміст лексичної одиниці, але й забезпечити читача необхідним фоном для її адекватного сприйняття, уникнувши при цьому втрати художньої виразності та змістової глибини.

Таким чином, соціокультурний аспект перекладу реалій є надзвичайно важливим для досягнення повноцінної міжмовної і міжкультурної комунікації. Саме через уважне ставлення до реалій і гнучке використання перекладацьких стратегій перекладач має змогу передати глибину та колорит оригіналу, зберігаючи автентичність тексту і водночас роблячи його зрозумілим для іншомовного читача. Усе це свідчить про те, що перекладач у роботі з реаліями виступає не лише як фахівець з мовної передачі, але й як культурний посередник і, до певної міри, співавтор перекладеного тексту.

Розділ 2. Соціокультурний аспект перекладу англо-українських реалій у «Хроніках Нарнії» Клайва С. Льюїса

2.1. Особливості перекладу англо-українських реалій

Перекласти – це значить віднайти відповідник у цільовій мові, а як же цього досягти, якщо в етнокультурі, матеріальній чи духовній, в історії носіїв цільової мови немає співвідносного об'єкта, поняття чи явища? Отже, у випадку реалій доречно говорити не про переклад у буквальному розумінні, а лише про віднайдення семантико-стилістичного відповідника або про трансляційне перейменування реалій. [3]

Відтворення семантико-стилістичних функцій реалій у перекладі – кардинальне питання перекладознавства. Чимало дослідників розглядало це питання і часто доходило при цьому не зовсім однакових висновків. Також при перекладах реалій слід враховувати те, що в різних мовах визначаються різні способи перекладу реалій.

На основі зіставлення англомовних перекладів української прози з їхніми оригіналами можна визначити такі способи трансляційного перейменування реалій: транскрипцію, гіперонімічне перейменування, дескриптивну перифразу, комбіновану реномінацію, калькування, міжмовну транспозицію на конотативному рівні, метод уподібнення, контекстуальне розтлумачення реалій.

Терміном «транскрипція» позначають віднайдення якомога точнішого відповідника через запис звучання слів мови-джерела графемами мови-переймача. Транскрипція зв'язана з точною (наскільки це можливо) передачею звучання іноземного слова – не єдиний спосіб передачі. Транскрипція і транслітерація – найлаконічніші способи. Завдяки ним створюється певний експресивний потенціал: у контексті слів рідної мови транскрибоване слово виділяється як чуже, надає предмету, який воно позначає, конотацій небуденності, оригінальності.[3]

Коли йдеться про нефонетичні (щодо правопису) мови, зокрема, таку, як англійська, то транскрипція доречніша ніж транслітерація, що не відтворює справжнього звучання слів вихідної мови, а часто навіть спотворює його. Лише транслітерацією можна пояснити, чому роман В. Скотта «Ivanhoe» був опублікований у 1826 році у перекладі Г.Ковтирьова під назвою «Ивангое», а у Львові у 1905 році опублікували «Robinson Crusoe» в українському перекладі А. Павинського під назвою «Робінзон Крузоє», автора ж назвали Даніелем Дефое. Правда, так було не всюди і не завжди. В українсько – англійських відносинах у багатьох випадках ще не встановлено на науковій основі точних правил міжмовних фонетико-графічних відповідників, не розв’язана повністю проблема усталеного оформлення на письмі звучання українських слів в англійському оточенні. Проте все ж українські перекладачі широко послуговуються цим способом перекладу реалій і іноді досить влучно. Зокрема дуже влучно транскрибувала власні імена англійська письменниця М. М. Дові, яка після десятитижневого перебування в Українських Карпатах опублікувала в 1891 році книжку «Дівчина в Карпатах».

Проти транскрипції як масового способу передачі реалій іншомовним звуковим матеріалом часто лунають голоси критиків. Справді, які асоціації може викликати чуже далекомовне слово, подекуди дуже важке для вимови, часто повністю позбавлене змісту для читача, що не володіє мовою-джерелом? Так, лексема “характерник” («чаклун», «чарівник») з оповідання О. Стороженка «Закоханий чорт»: «Що воно за біс,- подумав дід,- чи не характерник...» можна б приблизно передати англійськими частковими відповідниками. Ф.Лайсвей пішла шляхом транскрипції: «What the devil is he?» – thought my grandfather. «Is he not a kharakternick?», але англійський читач, без сумніву, не зрозуміє цього транскрибованого слова.

Переклад реалій є одним із найскладніших аспектів міжкультурної трансляції, особливо в художній літературі, орієнтованій на дитячу аудиторію. У випадку з «Хроніками Нарнії» Клайва С. Льюїса перекладач стикається з поєднанням

реалій британського побуту, історичних подій XX століття та фантастичних елементів, які утворюють унікальний казковий всесвіт.

Серед ключових труднощів перекладу реалій можна виокремити:

- безеквівалентність – відсутність точного відповідника в мові перекладу;
- культурна дистанція – відмінність у сприйнятті та асоціативному ряді між носіями мови оригіналу й цільової мови;
- вікова специфіка цільової аудиторії – для дитячої літератури важливо зберегти доступність, не втрачаючи культурної глибини. [6]

На думку Ежена Ніди, успішний переклад реалізується тоді, коли у читача мови перекладу виникає такий самий відгук, як і в читача оригіналу — так звана динамічна еквівалентність. Це особливо важливо при передачі культурно маркованих одиниць, таких як *turkish delight*, *air raid*, *sledge*, *wardrobe*, *evacuation*, що зустрічаються у тексті «*The Lion, the Witch and the Wardrobe*». [37]

Сучасні дослідники — Мона Бейкер, Марія Тимочко, Афруз і Салем — пропонують кілька стратегій передачі реалій, зокрема:

- транскрипція або транслітерація (наприклад, *scones* → «скони»);
- описовий переклад (*wardrobe* → «велика шафа для одягу»);
- функціональний аналог (*post office* → «пошта»);
- калька (*lamp-post* → «ліхтарний стовп»);
- адаптація – заміна на знайоме поняття цільової культури (що рідко застосовується в перекладах класичної літератури через ризик втрати культурного колориту). У творі «Лев, Біла Відьма та Платтяна шафа» зустрічається чимало побутових і культурних реалій. Наприклад, *turkish delight* часто перекладається як «рахат-лукум», що є формою транскрипції з адаптацією. Слово *sledge* має аналог — «санчата», а *air raid* передається описово: «повітряна

тривога» або «бомбардування». У випадку з lamp-post доцільним є калькування: «ліхтарний стовп». Водночас фраза tea time може бути перекладена як «час чаювання» або адаптована до українських реалій.

В українських перекладах «Хронік Нарнії» таких авторів, як (Ігор Ільїн, Софія Андрухович) зазвичай застосовується стратегія збереження з поясненням (retention with explication). Це дозволяє одночасно зберігати культурну специфіку тексту оригіналу й робити її зрозумілою для українського читача. Такий підхід підтримують також дослідники дитячого перекладу, які вказують на важливість поєднання збереження культурного забарвлення та адаптації змісту до когнітивних можливостей дитини.

Контекст відіграє значну роль у виборі стратегії. Наприклад, реалія air raid набуває додаткового змісту, якщо враховувати, що дія твору відбувається в умовах Другої світової війни. Це вимагає не лише мовної точності, а й культурної чутливості перекладача. [13]

Таким чином, переклад англо-українських реалій у циклі «Хроніки Нарнії» вимагає поєднання кількох стратегій — збереження, опису, іноді адаптації — з урахуванням вікової категорії читача, стилістики тексту й культурного контексту. Адекватна передача реалій забезпечує не лише точність, а й глибше емоційне занурення читача у світ твору.

2.2. Використання реалій у збірнику повістей «Хроніки Нарнії» Клайва С. Льюїса

Унікальність лінгвостилістичних особливостей власних назв у серії книг Клайва Стейплза Льюїса відкриває перед нами захоплюючий світ фентезі та літературної майстерності. Письменник і академік, який народився 29 листопада 1898 року в Північній Ірландії, відомий як один із найвидатніших письменників та творців

фентезі. Творчість та наукова діяльність Клайва Стейплза Льюїса стали об'єктом досліджень у працях Б. Едвардза [28], А. Хечт [29], В. Гіл [31] та багатьох інших. [2] В аналізованих працях розкривається життя і творчість Клайва Стейплза Льюїса в епоху, коли історичні зміни та складні події справляли вплив на суспільство. Створення «Хронік Нарнії» відбувалося в період післявоєнних років, атомної загрози, конфліктів та тероризму. На той час Великобританія переживала економічні, релігійні та сімейні виклики, і саме література для дітей стала важливим інструментом відображення цих змін [31]. Водночас творчість Клайва Стейплза Льюїса постійно зазнає різних оцінок. Зокрема, Анна Марія Хечт у своєму дослідженні наголошує, що одні критики оцінювали твори Клайва Стейплза Льюїса як прояв «прагнення до чіткості» з «вразливими метафорами» та «недвозначною логікою», що дозволяє Льюїсу об'єднувати велику кількість фактів у кілька слів. У той час, як інші вчені порівнювали Клайва Стейплза Льюїса з іншими великими письменниками того часу, які досі залишаються предметом вивчення, наголошуючи: «Тільки антирелігійна упередженість може заперечувати Льюїсове місце в каноні найбільш цінних письменників двадцятого століття великої Британії» [3, с. 964-967].

Таким чином, оскільки Клайв Стейплз Льюїс творить унікальний міфосвіт у своєму циклі творів, то доцільно проаналізувати особливості походження та побудови власних назв у цьому контексті. Для нашого аналізу ми оберемо дві книги з серії «Хроніки Нарнії», а саме: «Кінь і хлопчик» та «Принц Каспіан». У цих творах події розгортаються як у реальному світі, так і в альтернативному, вигаданому міфосвіті автора. Це дає можливість Клайву Стейплзу Льюїсу використовувати як традиційні оніми, так і створювати власні, оригінальні назви. Найбільш чисельними групами онімів у «Хроніках Нарнії» є антропоніми, топоніми, міфоніми та зооніми, тому ми розпочнемо наш аналіз із найбільш чисельної групи – антропонімів. [2]

В книгах К. С. Льюїса «Лев, Відьма та платяний шкаф» антропоніми можна умовно поділити на людей з реалістичного світу (виключно родина Певенсі, яка

змогла декілька разів прийти у світ Нарнії) та людей світу Нарнії (люди, які, можливо, прийшли з нашого світу, але асимілювалися та не повернулися на Землю):

- люди реалістичного світу: Певенсі (Люсі, Пітер, Едмунд, Пітер);
- людей світу Нарнії можна поділити на дві групи: Калорменці (Анрадин, Аравіс, Аршіш, Тишрок), Тельмаріни (лорд Арліан, лорд Белізар, лорд Еримон, лорд Увілас, Каспіан, Міраз), Арченландці та Нарнійці (Тран, Шар, Дар, Даррин, Перидан).

В книгах письменник зображує різні народи, які мають свої звичаї, символи, герби тощо. У цьому розділі ми розберемо особливості імен персонажів, їх походження (традиційне, оригінальне чи історичноміфологічне) та морфологічну будову (проста, складна чи складена) [19; 20]

- прості імена та прізвища – це ті, що складаються з одного компонента або слова, не включають додаткові прийменники, частки або інші слова. Наприклад: Влад, Шевченко, Аліса;
- складні імена та прізвища – це ті, що складаються з двох або трьох основ. Наприклад: Владислав, Володимир, Мирослава;
- складеними власними назвами називаються слова і форми слів, що складаються з двох або більше окремих слів. Наприклад: Іван Волове Око, Володимир Великий, Річард Левове Серце. [2]

У «Хроніках Нарнії» Клайва Стейплза Льюїса використано багато імен, більшість з яких вигадані або оригінальні, адже події книг розгортаються у фантастичному світі, який створено автором. Багато персонажів та локацій мають спеціальні імена та назви, щоб краще передавати унікальну атмосферу світу. Крім того, у фентезі персонажі мають звичайні імена (сім'я Певенсі) або ті, які ми можемо вважати традиційними (як-от, Пітер, Люсі). Усе це допомагає підкреслити фантастичний та міфічний характер світу Нарнії. Далі ми аналізуємо будову та походження власних імен, спираючись на тлумачні та етимологічні

словники англійської мови, зокрема: «Cambridge Dictionary» [27], «A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language» [33], «The Online Etymological Dictionary» [38]. На початку розглянемо особливості походження антропонімів на позначення людей реалістичного світу, сім'ї Певенсі:

- Revensie – Певенсі – вигадане прізвище, яке не несе жодного специфічного змісту в історичному або загальному сенсі. Тобто сенс визначається лише історією та обставинами, які відбуваються в хроніках (потрапляння в інший світ, боротьба зі злом та відновлення порядку у магічному світі). Revensie – вигадане прізвище, складене (де -sie додає лише специфічний звуковий та графічний елемент);

- Peter – Пітер – традиційне ім'я, яке має історичне походження. Це ім'я є надзвичайно популярним в багатьох культурах та має численні варіації у різних мовах, походить від грецького Petros (камінь, скеля). Будова імені проста, вона складається з одного слова без будь-яких додаткових складів або частин.

- Susan – Сюзан – традиційне ім'я, яке має історичне походження. Це англійська версія імені, яке походить від латинського Susanna, яке в свою чергу походить від івритського імені Shoshannah, що означає лілія. Будова імені проста, без будь-яких додаткових складів або частин.

- Edmund – Едмунд – традиційне ім'я, яке має історичне походження. Походить від староанглійського імені Æadmund, яке складалося з двох частин Æad (щасливий) та mund (захисник). Тобто, ім'я Edmund можна перекласти як захисник щастя. Будова імені проста, одне слово без будь-яких додаткових частин.

- Lucy – Люсі – традиційне ім'я, яке має історичне походження. Походить від латинського Lucia, яке в свою чергу від слова lux (світло). [2]

У виборі традиційних англійських імен для головних героїв серії «Хроніки Нарнії» К. С. Льюїс розкривається важливий аспект творчого процесу та

глибокого значення цих імен. Імена Пітера, Сюзан, Едмунда і Люсі є символами морально-етичних цінностей і характерів, що важливі для розвитку героїв і розкриття їхньої пригоди в магічному світі Нарнії.

Ці імена, незважаючи на їхню традиційність, надають героям унікальну ідентичність та допомагають читачам з легкістю співпереживати перипетії, з якими стикаються персонажі. Вибір таких імен може бути спричинений бажанням автора підкреслити актуальні моральні аспекти, які важливі у сучасному світі. К. С. Льюїс, шляхом чергування між реальним та магічним світом, вбирає в себе важливі моральні питання, які торкнулись післявоєнного періоду, і робить акцент на темах відповідальності, звитяги, сміливості та милосердя. Ця паралель між двома світами підкреслює актуальність і значення цих цінностей для сучасної аудиторії, роблячи книги К. С. Льюїса актуальними та важливими сьогодні.

Наступною групою дослідження є люди світу Нарнії:

1. Telmar – Тельмар – нащадки Адами та Єви, які були піратами з одного з тихоокеанських островів. Потрапивши у світ Нарнії вони поселилися у Тельмарі, згодом захопили Нарнію й повністю переселилися на її території. Тельмаріни намагалися знищити віру в Аслана, звірів-мовців та всю культуру «старої» Нарнії. Основною ідеєю твору «Принц Каспіан» є «the restoration of the true religion after a corruption», тобто «повернення до істинної віри після її викривлення» [29]. Тельмарінців також можна порівняти з норманами, які спочатку завоювали Англію, а потім обидва народи асимілювалися в один, тельмаріни та нарнійці повторили цей сценарій.

2. Calormen – Калормен – велике імперське королівство, яке відоме своєю культурою схожою на арабську та південноазіатську. Калормен відомий своєю жорстокістю та імперськими амбіціями. Велика Пустеля захищає Нарнію та Арченланд від жадібних калорменців. Основна ідея твору «Кінь і хлопчик» – це

«the calling and conversion of a heathen», або «Покликання та навернення язичника».

3. Archenland – Арченландія – гірська країна, яка є союзницею Нарнії. Королівство відоме своєю архітектурою та поселеннями. Розберемо імена жителів цих країн: Telmar – Тельмар. Спочатку розглянемо королівську родину та знать Тельмару. Часто на позначення цих власних імен вони включають титул та ім'я чи прізвисько, щоб підкреслити на високому походженні та засвідчити давність роду чи традиції країн Нарнії:

- King Caspian I та prince Caspian X – король Каспіан I та принц Каспіан X – Ім'я Caspian вказує на його можливе походження з латинської назви Caspian Sea – Каспійське море, що є одним із найбільших закритих водойм на Землі. Це ім'я може відсилати до моря та морських подорожей. Тобто ім'я історично-міфологічне. Власне ім'я Caspian є простим, але в поєднанні з титулом є складеним. [2]

- King Miraz – Король Міраз – Ім'я Miraz не має широкого або загальновідомого походження в англійській мові. Воно є фантастичним ім'ям, яке може бути створеним автором для створення унікального персонажа. Водночас Міраз є промовистим іменем, оскільки нагадує слово міраж, ілюзію, що дає автору змогу наголосити, що він не є законним королем [31, с. 136]. Це ім'я є простим, але в поєднанні з титулом – складеним.

- Prunaprismia – Прунапрізмія – Ім'я Prunaprismia є вигаданим та надано автором для створення унікального персонажа. Воно не має конкретного англійського перекладу або історичного походження. Prunaprismia це алюзія на фразу «Prunes and prisims», яка вказує на дуже афектовану або правильну мову/манери. Ім'я Prunaprismia є складним. Prunaprismia – ця назва, хоча й може здатися вигаданою, ймовірно, натякає на «Маленьку Дорріт» Чарльза Діккенса, де «чорнослив і призми» є вигуком. Враховуючи неприязнь К. С. Льюїса до чорносливу та контекст Ч. Діккенса, це свідчить про те, що королева претензійна [36, с. 137].

- Lord Arlian – Лорд Арліан – ім'я Арліан не традиційне та не має історичного походження, отже, воно створене для фантастичнолітературного світу. Будова імені є простою, власна назва у поєднанні з титулом – складеною.

- Lord Belisar – Лорд Белізар – Ім'я Belisar має історичне походження та пов'язане із середньовічною історією Римської імперії. Belisar було ім'ям видатного візантійського генерала і стратега, який служив під правлінням імператора Юстиніана I в 6 столітті. Ім'я Belisar є простим, у поєднанні з титулом – складеним [2].

- Lord Glozelle – Лорд Глозель – Ім'я Glozelle не є загальнопоширеним або традиційним ім'ям в англійській мові. Воно є вигаданим ім'ям, можна відзначити староанглійське слово gloze, яке означає лестоці або обман. Ім'я Glozelle є простим, у поєднанні з титулом – складеним.

- Lord Erimon – Лорд Еримон – Ім'я Erimon не має конкретного історичного походження, оскільки воно є вигаданим. Ім'я Erimon є простим, у поєднанні з титулом власна назва – є складеною.

- Lord Sopespian – Лорд Сопеспіян – Ім'я Sopespian є вигаданим ім'ям, яке не має загального англійського перекладу або історичного походження. Ім'я Sopespian є простим, у поєднанні з титулом власна назва – є складеною [2].

- Lord Uvilas – Лорд Увілас – Ім'я Uvilas є вигаданим ім'ям, створеним автором для створення унікального персонажа. Воно не має загального англійського перекладу або історичного походження. Ім'я Uvilas є простим, у поєднанні з титулом власна назва – є складеною. Власні імена людей не знатного роду часто вживаються без зазначення титулу:

- Miss Prizzle – Місс Прізл – Прізвище Prizzle є вигаданим і не має історичного або міфологічного походження. Просте ім'я. - Gwendolen – Гвендолен – ім'я Gwendolen має кельтське походження і є популярним ім'ям у кельтських культурах, зокрема в уельській, символічне значення, пов'язане з природою та

кольорами (gwen означає білий або чистий, а dolen може вказувати на хвилю). Його можна вважати складеним.

- Pulverulentus Siccus – Пульверулентус Сіккус – Pulverulentus (латинське слово, яке перекладається як порошковий або пудристий, складне за будовою) та siccus (також латинське слово siccus, що перекладається як сухий, просте слово). Ім'я автора книги «Граматичний Сад».

Pulverulentus Siccus є складним. Calormen – Калормен Серед особливостей калорменських імен виділяється те, що вони часто починаються з літери «а», яка символізує пошану до верховного Аллаха та вказує на важливість носити хоча б частину його імені. Такі унікальні імена, як Anradin – Анрадин, Aravis – Аравіс, Ardeeb – Ардиб, Ahoshta – Агошта, Arsheesh – Аршиш, Alimash – Алімаш та Azrooh – Азруг віддзеркалюють авторський задум щодо підкреслення шляхетного походження цих персонажів та їхню роль у історії королівства Калормен. Льюїс слідує шаблону та створює антропоніми, які відзначають культ калорменського бога Tash – Таш та містять важливий для розуміння характерний звук [ʃ]. Цей фонетичний підхід допомагає підкреслити особливу релігійну спрямованість калорменців. Імена, такі як Rishti – Рішті, Rabadash – Рабадаш, Chlamash – Члемеш не лише відображають цей міфологічний аспект, але також можуть мати негативний або характеризуючий відтінок в контексті книги, адже богиня Tash – Таш є протилежністю Aslan – Аслана – злом:

- Ilombreh Tisroc – Ілзомбрег Тісрок – Ім'я Ilombreh не має відомого історичного чи міфологічного походження. Це ім'я, ймовірно, є вигаданим. Його будова є досить нестандартною та складною, і воно не має очевидного символічного значення. Будову імені можна вважати складною. [2]

- Rabadash – Рабадаш – Ім'я Rabadash не має відомого історичного або міфологічного походження. Воно є вигаданим. Щодо будови, ім'я Rabadash можна вважати простим.

- Ardeeb Tisroc – Ардиб Тісрок – Ім'я Ardeeb не має широко відомого історичного або міфологічного походження, воно вигадане. За будовою ім'я Ardeeb можна вважати простим, проте загалом власну назву – складеною.

- Aravis – Аравіса – ім'я Aravis є вигаданим ім'ям, не має реального історичного чи культурного походження. Ім'я Aravis можна вважати простим.

- Lazaraleen – Лазараліна – є вигаданим і не має відомої реальної етимології або історичного походження. Ім'я Lazaraleen може бути похідним від шотландського слова *lasar*, що означає розвага, та суфіксу *-een*, який у гельській мові використовується для утворення зменшувальних форм жіночого роду. Таким чином, ім'я можна розглядати як «той, хто любить розваги», що може вказувати на життєвий стиль Ласаралін, пов'язаний із задоволенням і розвагами. Ім'я можна вважати простим. Кілька імен вигаданої країни Калормен мають титул вельможі – «тархан» (Tarkaan), жіноча форма — «тархіна»:

- Rishti Tarkaan – Рішті тархан – Ім'я Rishti не має широко відомого історичного чи міфологічного походження, отже воно вигадане. За будовою, ім'я Rishti можна вважати простим. [2]

- Anradin Tarkaan – Анрадин тархан – Ім'я Anradin не має широко відомої етимології, оскільки воно, схоже, є вигаданим або створеним ім'ям. Це ім'я не має історичного чи міфологічного походження та не є загальноживаним у жодній конкретній культурі чи регіоні. За будовою, ім'я Anradin можна вважати простим.

- Ahartha Tarkaan – Ахсарта тархан – вигадане ім'я, яке не має широко відомого історичного чи міфологічного походження. За будовою, ім'я Ahartha можна вважати простим. Інші персонажі цієї країни не мають титулів:

- Ahoshta – Агошта – вигадане ім'я, яке не має широко відомого історичного чи міфологічного походження. За будовою, ім'я Ahoshta можна вважати простим.

- Alimash – Алімаш – не має широко відомого історичного чи міфологічного походження, а отже воно вигадане. За будовою, ім'я Alimash можна вважати простим.[2]

- Azrooh – Азруг – вигадане ім'я. За будовою, його можна вважати простим.

- Ilgamuth – Ільгамуг – Ім'я Ilgamuth не має широко відомого історичного чи міфологічного походження, воно вигадане. За будовою, ім'я Ilgamuth можна вважати простим.

- Corradin – Карадин – вигадане ім'я, яке не має широко відомого історичного чи міфологічного походження, проте воно може бути варіантом або модифікацією імені Conradin або Conrad (германське походження і часто тлумачиться як «рада для короля» або «людина короля»), які мають європейське походження та історичний контекст. Ім'я можна вважати простим.

- Chlamash – Члемеш – Ім'я Chlamash не має відомого історичного чи міфологічного походження, воно вигадане. За будовою, ім'я Chlamash можна вважати простим.

- Shasta – Шаста – Ім'я має декілька походжень: в американській формі Шаста – це назва вимерлої індіанської мови. У арабській формі існує слово shasta, яке означає баран або вівця. Ім'я Shasta може бути похідним від цього слова і мати асоціації з тваринами. За будовою, ім'я Shasta є простим. Archenland & Narnia – Верхоландія та Нарнія Спочатку розглянемо королівську родину та знать Арченландії та Нарнії, поступово перерходячи до простолюду. Часто на позначення власних імен знаті використовуються титули:

- King Lune – Король Люн. У французькій мові слово lune перекладається як місяць. Тобто це ім'я може бути традиційним. У будь-якому випадку, ім'я Lune є простим. - King Nain – Король Нейн – ім'я Nain є коротким і простим. Має Валлонське (бельгійське) походження. У Валлонії, франкомовному регіоні Бельгії, слово pain означає карлик або гном. Ім'я є простим.[2]

- King Olvin – Король Олвін. Ім'я Olvin є простим і коротким, воно вигадане. - Liln – Лільн. За будовою ім'я Liln є простим. Це ім'я вигадане.

- Lord Bar – лорд Бар – може мати єврейське походження. У єврейській мові слово Bar (בן) (означає син або потомок. Воно може вказувати на родинні зв'язки, зокрема вказувати на те, що ця особа є сином когось. За будовою, ім'я Bar є простим.

- Cor – Кор – це ім'я велетня в англійському фольклорі, тому у творі також може мати англійське походження. Ім'я Cor може бути варіацією скороченого імені Corey. Зазвичай використовується як особисте ім'я і не має глибокого сакрального чи міфологічного коріння, яке може використовуватися в англійській мові. За будовою ім'я Cor є простим.

- Corin – Корін. Ім'я Corin є досить розповсюдженим в англійських країнах. Воно може варіювати за написанням та вимовою, але загалом є відомим особистим ім'ям. Ім'я Corin має просту будову. [2]

- Dar – Дар. Ім'я Dar є коротким і простим. Це ім'я вигадане.

- Darrin – Дарін. Ім'я Darrin є простим за будовою. Щодо етимології, ім'я Darrin є варіацією імені Darren або Darin, які можуть мати англійське походження. Ці імена не мають жорстко визначеного історичного або міфологічного коріння та використовуються як особисті імена для чоловіків.

- Cole – Кол. Ім'я Cole є дуже коротким і простим. Щодо етимології, ім'я Cole часто використовується в англійських країнах та може бути як самостійним іменем, так і скороченою формою імені Nicholas або Colton.

- Colin – Колін. Ім'я Colin є коротким і простим. Щодо етимології, ім'я Colin є англійською версією імені Colas чи Nicolas, що є варіантами імені Nicholas. Colin є досить поширеним іменем в англійських країнах та інших країнах, і воно не має глибокого історичного чи міфологічного походження.

- Tran – Трен. За будовою ім'я Tran є простим. Можливе в'єтнамське походження. Tran є дуже поширеним прізвищем та іменем у В'єтнамі, яке означає мирний або спокійний. У в'єтнамській культурі імена часто мають символічне значення, і Tran може вказувати на риси характеру, пов'язані з миролюбністю та спокоєм.

- Shar – Шер. Ім'я Shar є коротким і простим. Це ім'я є вигаданим.

- Ram the Great – Рем Великий – може мати індійське походження. Ram (राम) є важливою фігурою в індійській міфології і релігії, а саме в епосі Рамаєна. У цьому контексті Ram є ім'ям Бога Рами, який є одним із втілення Бога Вішну. За будовою ім'я Ram the Great є складене. [2] У цьому підрозділі були розглянуті лінгвостилістичні особливості антропонімів на позначення персонажів, які пов'язані з родом їх діяльності, соціального статусу та приналежності до певної країни. Зокрема, розглянуто 45 антропонімів. Ця група онімів є найбільш чисельною у книгах «Хроніки Нарнії», які аналізуються. З них за походженням: 18 власних імен – є традиційними, а 27 – оригінальними антропонімами. За будовою антропоніми розподілені так: 39 із них є простими, 3 – складними і 3 – складеними. Тож, у творенні онімів для персонажів своїх книг К. С. Льюїс надає перевагу оригінальним та простим іменам. Обрана стратегія забезпечувала письменнику творчу свободу та неповторність у створенні персонажів та унікальності світу Нарнії. Далі ми переходимо до лінгвостилістичного аналізу іншої категорії власних назв – топонімів, які також відіграють важливу роль у розкритті фентезійного світу «Хронік Нарнії».

Художній текст Клайва С. Льюїса, а особливо його найвідоміша частина — «Лев, Біла Відьма та Плячана шафа», є яскравим прикладом багатопланового оповідання, де поєднуються реалії британського побуту, історичні алюзії, християнські мотиви та вигаданий міфологічний світ. Реалії у творі виконують функцію не лише культурної локалізації, а й смислового маркера, який допомагає читачеві орієнтуватися у казковому просторі. [2]

Реалії, за визначенням Мони Бейкер, — це лексичні одиниці, що пов'язані з конкретним культурним контекстом і не мають точних еквівалентів у мові перекладу. Саме такі одиниці створюють найбільші труднощі для перекладача, адже вимагають не лише мовної трансформації, а й культурної адаптації (Baker, 2011).

У повісті «Лев, Біла Відьма та Платяна шафа» зустрічаємо як реалії повсякденного британського життя, так і специфічні історичні та фантастичні елементи. Наприклад, епізод, у якому згадується *turkish delight* — турецький рахат-лукум — має символічне значення, адже ця солодка спокуса стає інструментом маніпуляції з боку Білої Відьми. Перекладач Ігор Ільїн відтворив цю реалію через описовий переклад «рахат-лукум», що дозволяє українському читачеві правильно сприйняти культурну специфіку оригіналу (Ільїн, 2005). [4,5]

Софія Андрухович, яка здійснила інший переклад циклу, зазначає у своїх інтерв'ю, що при перекладі таких об'єктів, як *lamp-post*, *wardrobe* чи *tea-time*, вона прагнула зберегти атмосферу британського побуту, залишаючи назви без заміни, або супроводжуючи їх поясненням у контексті (Андрухович, 2010). Це відповідає стратегії *foreignization with explicitation* — коли перекладач зберігає чужинне звучання, але надає достатньо контексту для розуміння.

Дослідники Афруз і Салем на основі аналізу дитячої літератури, зокрема повісті Льюїса, дійшли висновку, що найбільш ефективною є стратегія поєднання збереження оригінального елемента з коротким поясненням у тексті (Afrouz & Salem, 2019). Такий підхід дозволяє зберегти культурну індивідуальність твору, не втрачаючи при цьому доступності для юного читача.

Марія Тимочко у своїй праці про постколоніальний підхід до перекладу вказує, що ігнорування культурно маркованих одиниць або надмірна адаптація призводять до втрати автентичного змісту тексту (Тимочко, 1999). У цьому контексті особливо важливим є розуміння функціональної ролі реалії — чи вона виконує лише описову функцію, чи є частиною символічної структури наративу.

На прикладі таких реалій, як *air raids*, *evacuation*, *professor's house*, можемо простежити алюзії до подій Другої світової війни у Великобританії. Їхнє правильне перекладення має важливе значення для розуміння мотивації персонажів. Наприклад, *evacuation* — це не просто «переїзд у село», а частина історичного процесу евакуації дітей з Лондона в безпечні регіони — явище, що має конкретне історичне підґрунтя [1].

Слід також згадати про реалії фантастичного світу Нарнії — такі як *faun*, *dryad*, *centaur*, *Aslan* — що належать до вигаданих, але усталених у європейській культурі образів. Їх перекладають без змін або шляхом калькування (наприклад, *dryad* → «дріада»). Такий підхід узгоджується з ідеями Мони Бейкер щодо використання еквівалентів, які вже усталені у мові перекладу, навіть якщо вони не мають прямого побутового еквівалента [1].

Слід також зосередити увагу на реаліях, що походять із фантастичного світу Нарнії, адже вони займають особливе місце у структурі тексту й потребують окремого підходу при перекладі. До таких реалій належать *faun* (фавн), *dryad* (дріада), *centaur* (кентавр), *minotaur* (мінотавр), *Aslan* (Аслан), *White Witch* (Біла Відьма) тощо. Вони не мають безпосередніх побутових відповідників у мові перекладу, однак є частиною загальноєвропейського культурного міфологічного коду, добре знайомого освіченому читачеві.

У більшості випадків українські перекладачі зберігають такі одиниці без змін або застосовують калькування. Наприклад:

Faun →

Оригінал: “He was only a little taller than Lucy herself and carried over his head an umbrella, white with snow. From the waist upward he was like a man, but his legs were goat’s legs. He also had a tail... ‘Good evening,’ said the Faun.”

Переклад Ільїна: «Він був лише трохи вищий за Люсі й тримав над головою парасольку, притрушену снігом. Вище пояса — це був чоловік, а нижче — мав козячі ноги. Ще в нього був хвіст... „Добрий вечір, — сказав фавн“» (Ільїн, 2005).

Dryad →

Оригінал: “And now there came also both the Dryads and the Naiads, and many creatures whom Lucy had never seen before.”

Переклад С. Андрухович: «І тепер з’явилися і дріади, і наяди, й інші істоти, яких Люсі ще ніколи не бачила» (Андрухович, 2022).

Aslan →

Оригінал: “Aslan is a lion — the Lion, the great Lion.”

Переклад Ільїна: «Аслан — це лев. Лев. Великий Лев» (Ільїн, 2005). [4,5]

Ім’я Aslan залишається без змін, хоча це тюркське слово, що буквально означає «лев». Воно набуло власного символічного змісту в контексті повісті й не перекладається, а транслітерується.

Centaur →

Оригінал: “The Centaurs and Unicorns are on the move.”

Переклад Андрухович: «Кентаври й єдинороги вирушили в дорогу» [36].

Власні імена, такі як Aslan, також залишаються без змін або адаптуються мінімально — наприклад, з використанням транслітерації. Такий підхід відповідає стратегії збереження усталених еквівалентів, про яку говорить Мона Бейкер: якщо в мові перекладу вже існує відомий культурний або літературний відповідник, його доречно використовувати, навіть у разі відсутності побутового аналога чи словникового перекладу [1].

Ці фантастичні реалії є частиною жанрової системи твору та виконують не лише номінативну, а й символічну функцію. Наприклад, faun — це не просто

міфологічна істота, а втілення межі між добром і злом (персонаж Містер Тумнус), що в дитячому тексті виконує також моральну функцію. Тому спроба адаптувати подібні реалії до зрозуміліших форм (наприклад, замінити «дріаду» на «лісову фею») могла би призвести до спрощення й збіднення змісту. Саме тому більшість дослідників дитячої літератури підтримують ідею збереження іншомовного колориту, коли йдеться про казков і або міфологічні образи (Arleo, 2017; Afrouz & Salem, 2019). [2]

Таким чином, у перекладі фантастичних реалій Нарнії переважає *foreignization* — збереження культурної інакшості без спроб адаптувати до побутового українського контексту. Це підсилює казковість твору, підтримує атмосферу чарівного і незвичного та, водночас, збагачує мовну картину світу українського читача.

Таким чином, реалії у повісті «Лев, Біла Відьма та Платяна шафа» виконують не лише культурно-описову, а й емоційно-сміслову функцію. Їхній адекватний переклад можливий лише за умов глибокого розуміння контексту, культурної специфіки та наративної структури, а також із залученням гнучких перекладацьких стратегій — від транслітерації до пояснення, від калькування до часткової адаптації.

У цьому розділі розглядаються топоніми як важлива складова фентезійного світу, які сприяють створенню багатошарового та захоплюючого літературного епосу. [2] Топоніми, або географічні назви, утворюють одну з численних груп онімів у книгах «Хроніки Нарнії» К. С. Льюїса. Ці назви відображають географію і ландшафт цього вигаданого світу, визначаючи території, країни, регіони, міста та місцевості, які складають унікальний ландшафт Нарнії. Далі ми розглянемо цю групу, що складається з назв країн (Telmar – Тельмар, Calormen – Калормен, Narnia – Нарнія тощо), назв міст (Beaversdam – Боброва гатть, Redhaven – Червона Гавань), гір (Stormness Head – гора Буревісниця), річок (The Winding Arrow – річка В’їюниця), долин (Lantern Waste – Ліхтарна Пуща), провінцій (The province of Calavar – округ Калавар) тощо.

Назви країн - Archenland – Верхоландія – гірська країна на південь від Нарнії, її «споконвічний союзник». Назва складається з двох основ: Arch і land. Перша основа, Arch, може асоціюватися з аркою або архітектурними елементами. У фантастичному контексті вона може вказувати на архаїчність або історичний характер країни. Land: Частина Land є загальною для багатьох топонімів та слів, що означає країна чи земля. [2] Отже, топонім Archenland має складну будову, а назва – оригінальна. - Telmar – Тельмар – колишня колонія Калормену, яка занепала та зникла. Назва Telmar вірогідно походить від поєднання грецького слова Tel (що означає далекий) і латинського слова mare (що означає море). Це може бути вказівкою на те, що тельмарінці прибули здалеку, можливо, з моря, і ця назва відображає їхнє походження. Також існує можливість, що назва була спотвореною іспанською фразою «del mar», що перекладається як «з моря» або «від моря». Ця інтерпретація може відзначати зв'язок між тельмарінцями і морською подорожжю. Простий топонім, а назва – оригінальна. - Calormen – Калормен – Калорменська імперія, володіє вражаючими розмірами, Нарнія займала б позицію не більше ніж провінція. Калорменське суспільство славалося своєю складною організацією та глибокою культурною спадщиною, відзначалося жорсткою системою каст та пильним дотриманням спадкових норм. Калорменська культура визначалася мілітаристичним та імперіалістичним підходом, а сама імперія вела експансійну політику та зберігала нестабільний мир з сусідніми країнами. Розкіш та спосіб життя Тісроків нагадували володіння османських султанів, і очевидна аналогія може бути встановлена між постаттю «Таркана» та «Турком». Релігія калорменів була політеїстичною і схожою на релігійні практики ранньої Аравії або Індії, але вона відрізнялася від монотеїстичного мусульманського віросповідання Близького Сходу. [2]

Складний топонім (calor та men), назва – оригінальна. - Narnia – Нарнія – країна, яка населена живими істотами, включаючи людей, тварин і міфічних істот, які розмовляють. Земля Нарнії була різноманітною, з пагорбами, які переходили в низькі гори на південному сході, і в основному вкрита лісами, хоча також містила

болота на півночі. Офіційною резиденцією уряду був замок КаірПаравель, розташований у гирлі Великої Ріки. Простий топонім, назва – оригінальна. - Seven Isles – Сім Островів – складений топонім, назва – оригінальна. Колонія нарнійців, архіпелаг з семи островів у Східному морі, назва держави вказує на кількість володінь. - England – Англія – країна походження більшості персонажів, які прибули зі світу людей. Складний топонім, назва – традиційна. Назви міст - Beaversdam – Боброва гатть. [2] Beavers: Ця частина слова Beavers вказує на бобрів (beavers) як тварин або на їхню діяльність. Dam: Dam означає дамба або запруда, і це споруда, яку бобри будують, щоб створити водойму. Beaversdam – це місто, яке з'явилося на місці бобрової дамби. Назва є складною, назва – оригінальна. - Redhaven – Червона Гавань – складний топонім. Red: Ця частина слова означає червоний. Червоний може бути специфічним кольором, який асоціюється з природними або культурними особливостями місця. Haven перекладається як гавань чи безпечне місце. Redhaven – столиця, нарнійської колонії, Семи Островів. - Castle of Anvard – брама Анвард – замок Анвард служив як адміністративний центр та резиденція уряду Королівства Арченланд, виступаючи одночасно столицею і фортецею цього королівства. Основна частина армії Арченланду була розташована в Анварді. Це місто також, імовірно, було основним місцем проживання більшості населення Арченланду. Складений топонім. - At Cair Paravel – Кеа-Перевелі – столиця Нарнії Назва. Cair Paravel має семантичний склад, де caer перекладається як двір, а paravaii може тлумачитися як менший або під. Це може вказувати на те, що королі Нарнії є підпорядкованими Аслану, і назва може мати символічне значення, що відображає їхню залежність від великого лева Аслана. Складений топонім. - Azim Balda – місто Азим-Бальда – місто в Калормені, яке є «серцем» поштової системи імперії. Азім (عظیم) – (це арабське слово, яке перекладається як великий, величний або могутній. В арабській мові воно використовується для вираження величчя, важливості або величності чогось. Балда – це також слово арабського походження, яке перекладається як молодий, юний або дитина. Можливо це й вказує на величну поштову систему з безліччю гінців. [2] Складений топонім. -

Tashbaan – Ташбаан – служив столицею Калормена і функціонував як резиденція його правителя, Тісрока. Це місто було споруджене в дельті річки на північному кордоні імперії. Складний топонім. - Beruna – Беруна – розташоване біля Берунських бродів у Королівстві Нарнія, славалося червоними дахами і стало свідком двох видатних битв. Під час правління Тельмаринів буз збудований міст, який згодом був знищений Бахусом. Простий топонім. Назви гір - The double peak of Mount Pire – Гора Пайр – Топонім Гора Пайр вигаданий, оскільки він не пов'язаний із жодним відомим місцем у реальному світі. Фраза «подвійна вершина» означає, що ця гора має дві окремі вершини або вершини. Насправді, Гора Пір – це легендарний двоголовий велетень, переможений воїном Олвіном, який перетворив його на гору з роздвоєною вершиною. Згадується у пісні менестреля на королівському бенкеті. Топонім The double peak of Mount Pire має складену будову. - Stormness Head – гора Буревісниця. Топонім Stormness Head має складену будову, оскільки він складається з двох частин: Stormness і Head. Можна розглядати як назву географічного об'єкта, який може бути розташований в місці, де зазвичай відбуваються шторми або бурі, і який має важливе географічне значення (найвищою вершиною в Південних горах Нарнії, на схід від головного проходу в Арченленд). Stormness – буря або шторм. Head – мис чи вершина. [2]

Назви територій - Lantern Waste – Ліхтарна Пуща – складений топонім. Lantern – ця частина слова означає фонар або ліхтар. У контексті назви це слово може вказувати на наявність світла чи освітлення в даному місці. Waste – перекладається як пустеля, забитий чи простір. Є початковою точкою пригод багатьох прибульців з Землі. Ліхтар ніколи не згасне. - The Hill of the Stone Table – Камінний Стіл – складений топонім. [36]

Символічний об'єкт, на якому, несправедливо, було вбито Аслана, відсилає читача на три Біблійні мотиви:

1. Символ Мойсеевого закону Старого Завіту.

2. Аслан (Ісус) успішно спокутував гріхи Едмунда (людства), і що Бог і Людина більше не будуть розділені.

3. Зв'язування Аслана та його жертвоприношення. - The Valley of the Thousand Perfumes – Долина Тисячі Пахощів – складений топонім. Долина Тисячі Пахощів, область Калормену біля озера Мезриль з особливо запашними квітами і квітучих дерев і кущів, про це дослівно вказує назва. - The Western forest/mountains/waste – Західний Ліс/Гори/Пустеля – або Western Wild – територія, яка належить Нарнії, хоча заселяють її здебільшого тварини та бандити. Описати цю територію можна як глушина гір та лісів. Складений топонім. - The Northern Mountains – Північні Гори або The Wild Lands of the North – Дикі Північні землі – величезний регіон, який був майже повністю некерований нарнійцями.

Населяють його велетні, гіганти, дракони, гноми (єдина цивілізована раса), відьми та інші «темні» створіння. Складений топонім. - The province of Calavar – округ Калавар – провінція Калорменської імперії, розташована на південний захід від столиці Ташбаан. Дім головної героїні книги «Кінь і хлопчик» Аравіс Тархіни. - Teebeth – Тибет – Місце великої битви, де взяли участь видатні бійці, такі як Анрадін, Брі та Алімаш, стало ареною для важливих подій і битви. Простий топонім. [2] Назви водних об'єктів – гідроніми - The Winding Arrow – річка В'юниця – назва річки зі складеною будовою. Winding означає вигнутий чи зігнутий, і воно може вказувати на характер місця Arrow. Arrow перекладається як стріла і може вказувати на об'єкт або елемент, що має вигляд або форму схожу на стрілу. Дуже швидка річка від чого і походить Arrow (швидка як стріла), а Winding позначає велику кількість порогів, які має ця річка. - The lake of Mezreel – озеро Мезрель – розташоване в імперії Калормен, оточене чудовими садами та Долиною Тисячі Пахощів, де процвітають ароматні квіти, дерева і кущі. Складений топонім. - Great Eastern Ocean – Великий Східний океан – єдиний океан у нарнійському світі. Складений топонім. Таким чином, у цьому підрозділі були розглянуті лінгвостилістичні особливості топонімів у творах К.

С. Льюїса, які є другою за чисельністю групою власних назв після антропонімів. Топоніми, географічні назви, розкривають фентезійний світ країни Нарнії, нові живописні місцевості, країни, міста, річки та навіть океани, де розгортаються події твору. У нашому аналізі було розглянуто 25 топонімів. Вони творять за аналогією до традиційних назв, чим надають фентезійному світу реалістичності. За своєю природою, топоніми, як і антропоніми, можуть бути простими, складними та складеними. Але на відміну від антропонімів, топоніми переважно складні та складені. Аналіз показав, що 7 із розглянутих топонімів є простими, 5 є складними та 13 складеними. Це свідчить про різноманітність та творчий підхід К. С. Льюїса до створення географічних назв у своїх творах. Такий розподіл може вказувати на те, що автор намагався надати різнобарв'я та глибину світу Нарнії. [2]

Міфоніми, теоніми та зооніми: стилістична функція та особливості творення, які грають важливу роль у створенні світу «Хронік Нарнії» Клайва С. Льюїса. Ці власні назви представляють собою особливий аспект літературного твору та допомагають глибше відтворити сюжет і персонажів. Теоніми розкривають імена божеств і релігійних об'єктів у світі Нарнії (Aslan, Emperor-Over-the-Sea, Tash), міфоніми формують назви 50 міфологічних створінь та понять (Tumnus, Thornbut, Glenstorm), а зооніми створюють імена для істот тваринного світу (Reepicheep, Trufflehunter, Clodsley Shovel). [2] Ці власні назви виконують важливу роль у створенні художнього світу та розкритті його культурних та релігійних аспектів. Вони додають глибину та автентичність всесвіту Нарнії, надаючи читачеві можливість глибше розібратися в цій унікальній міфології. Усі ці образи є персонажами книг «Хроніки Нарнії», які разом із людськими героями мають власні країни, традиції, вступають у боротьбу проти зла та за свою рідну землю. Так автор зображує світ, де шанується різноманіття та згуртованість різних персонажів у протистоянні лиху. Зупинимось на аналізі деяких власних назв цих груп.

Теоніми

Оскільки книги «Хроніки Нарнії» мають елементи біблійності, то теоніми (хоча і не чисельні), але відіграють центральне місце у творах. Зокрема, таким є образ Лева Аслана. - Aslan (син імператора) – Аслан – нарнійський еквівалент Ісуса Христа на Землі. Творець та хранитель Нарнії. Слова аслан і арслан з турецької перекладається як лев. Саме з цим образом пов'язані головні події серії: він вчить дитячі персонажей – Пітера, Сьюзен, Люсі та Едмунд, моральним цінностям як милосердя, звияга, чесність тощо. - Emperor-Over-the-Sea – Володар з-за моря – є батьком Аслана. [36] Він правитель не тільки Нарнії, а й усіх світів, включаючи Землю (нарнійське ім'я Бога-Батька). Його дуже поважав син і всі, хто шанував Лева. - Tash – Таш – головне божество національної релігії Калормена. Його особливо любили правлячі класи (столиця Калормена була названа на його честь – Ташбааном, знать імперії – Тісроки, Таркаани та Тархіни – часто стверджували, що походять від Таша). [2] Релігія Таша була єдиною описаною в Світі Нарнії. Послідовники цієї релігії бояться Таша, адже поклоніння цьому богу вимагає людських жертв. Аслан та Таш є фундаментальними протилежностями, можливо вони зображуються як Ісус та Сатана. Таш з турецького – камінь, ганьба або пляма. Не зовсім зрозуміле походження цього Бога, чи то від шумерського бога Нінурті, чи від індуїстських, давньоєгипетських, мезоамериканських чи японських божеств чи від ацтекської культури. - Bacchus – Вакх – річковий Бог річки Беруни, є богом вина. У грецькій міфології він має ім'я Діоніс. Під час вторгнення в Тельмарії Вакх потрапив в пастку глибокого сну і був ув'язнений тельмаріанами, коли вони побудували міст через річку Беруну. Аслан звільнив його зруйнувавши міст. - Pomona – Помона – дріадою, яка жила під час Золотого віку Нарнії. Вона благословила яблуневий сад у Кеїр-Паравелі, який посадили Певенсі. Скоріше за все походить від римської богині фруктів, яку також звать Помона. - White Witch або Jadis – Біла Відьма або Джадіс – імовірно, ім'я Джадіс походить від турецького слова cadı, що означає відьма, де /c/ вимовляється як /j/, а також /s/ було мовчазним – явище, яким автор зрбив це ім'я милозвучнішим. А

натхнення на створення цього персонажа прийшло від Снігової королеви з однойменної фантастичної історії Ганса Крістіана Андерсена.

Міфоніми

В аналізованих книгах «Хронік Нарнії» письменник широко використовує традиційних міфічних істот як-от – гноми, фавни, кентаври, яким письменник надає оригінальні імена. Наприклад, фавни – це істоти міфологічні створіння з людською верхньою частиною тіла і козячими нижніми кінцівками, люблять музику, танці, веселощі. [2] У світі Нарнії зображуються позитивними персонажами, які дають поради та допомагають іншим героям. Їхні прізвиська мають просту будову, що часто складається з основи та суфіксів -nus, -ius та -us (Tumnus, Dumnus, Voluns, Voltinus, Girbius, Mentius, Nausus, Nimienus, Obentinus, Oscuns). Імена фавнів: латинські назви фавнів створюють асоціації зі стародавнім Римом, підкреслюючи їхній культурний зв'язок і додаючи глибини історії [36, с. 137]. Схожу будову мають і гноми – маленькі та сильні, вправні майстри та відважні воїни. У книгах «Хроніки Нарнії» гноми відіграють важливу роль як допоміжні персонажі та союзники головних героїв у боротьбі проти зла. Імена гномів за будовою є простими: Thornbut – гном Колючка (гном), Cornelius – Корнеліус (напівгном, вчитель Каспіана) та Nikabrik – Нікабрик (чорний гном), до основи яких додаються суфікс -ius, або частки -but та -brik. Існує дві раси гномів – червоні прибічники протагоністів та чорні поплічники антагоністів. Наприклад: - Bricklthumb – гном Бріклтамб – один з трьох братів гномів, який допоміг Шасті, коли той поспішав до Анварду. Пізніше вступає до війська аби зупинити набіг Рабадаша. - Duffle – гном Дафл – один з трьох братів гномів, який допоміг Шасті коли той поспішав до Анварду. Як гном Бріклтамб, пізніше вступає до війська аби зупинити набіг Рабадаша. - Roggin – гном Роджін – один з трьох братів гномів, який допоміг Шасті коли той поспішав до Анварду. Як гном Бріклтамб та гном Дафл. Пізніше вступає до війська аби зупинити набіг Рабадаша. - Nikabrik – Нікабрик – це ім'я чорного гному, який хотів воскресити мертву Білу Відьму. Це ім'я може походити від піqab, яка покривала обличчя,

яке носять деякі мусульманські жінки, що може відображати помітну зовнішність карлика в книзі. Хоча, можливо, це не було наміром К. Л. Льюїса, це можна вважати більш актуальним у світі, де іслам швидко поширюється [36, с. 137]. Прізвисько іншого міфічного персонажу, кентавра-пророка, – Glenstorm – Гленсторм – складається з двох основ Glen та Storm, є складним, що дослівно означає «глибока долина серед гір» та «негода з сильним дощем» [27]. Кентавр – це створіння з давньогрецької міфології, їхні передні кінцівки – це людські руки і голова, а задні – кінські ноги та тулуб. Кентаври в грецькій міфології мали різні історії та характери, іноді вони були розумними та благородними істотами, а іноді – дикими та агресивними. У «Хроніках Нарнії» кентавр Гленсторм давав передбачення за зірками про перемогу Каспіану та нарнійцям. [2] Ще кілька представників міфологічного світу – велетні, створіння з міфології, які відзначаються величезним розміром та силою. Вони зустрічаються у різних міфологічних системах та фольклорних оповіданнях різних культур по всьому світу. Велетні можуть мати різні характеристики та риси залежно від конкретного міфу чи легенди. Зазвичай велетні зображаються як високі та масивні істоти, можуть бути асоційовані з горами. Цим особливостям відповідає прізвисько велетня Wimbleweather – Свердловітер, що є складним: має дві основи Wimble та Weather. Ім'я іншого двоголового гіганта давнини – Pire – Пір, є простим. У творі його здолав герой Арченландії та перетворив на гору Пір. Зооніми Істотам тваринного світу письменник також дає імена, що наголошує на їхньому рівноцінному місці серед людей та божеств. Письменник зображує таких істот як кріт (Lilygloves – кріт Білі Рукавички, Clodsley Shovel – кріт Лопатолап), їжак (Hoggleshtick – їжак Голкостром), кінь Каспіана (Destrier – кінь Булат), заєць (Camillo – Їхнє Косоочіє Лоповух Перший), миші (Peepicheek – миша Піпичик та Reepicheep – миша Ріпичіп), білка (Pattertwig – білка Теревенька), борсуки (родина Hardbiters – Гострозуби, борсук Trufflehunter – Трюфеліно). [2] Тут зооніми за будовою є як простими (Destrier, Camillo), складними (Hoggleshtock, Trufflehunter, Peepicheek, Reepicheep, Pattertwig, Sallowpad) та складеними (Clodsley Shovel): - Bree чи Breehy-hinny-brinny-hoohy-

hah – кінь Бругу – кінь, який говорить, є одним із головних героїв книги «Кінь і хлопчик», напарник Шасти, пихатий та нарцисичний. Ідеалізму та пихатості Брі протистоїть логіка та скромність Гвін. Дуже боявся левів. Кінь думав, що було б блюзнірством називати Аслана буквально левом, тому погляд Брі на Аслана може бути відсиланням до християнських єресей доцетизму та аріанства, які проголошували, що Христос насправді не був людиною. [2] Ім'я походить від «звуків» коней. Прізвисько – просте, іноді автор супроводжує його ономапоєю.

- Hwin – кобила Гвіно – кінь, який говорить, є одним із головних героїв книги «Кінь і хлопчик», напарниця Аравіси, ім'я можна перекласти як «тихе іржання», що вказує на сором'язливий характер персонажа, а саме слово за будовою є простим.

- Sallowpad – Жовтолап. Ворон, який також розмовляє. Він зображений у складі делегації послів у Калормені. Добре знає Велику Пустелю та її маршрути. Допоміг Шасти, розказавши йому про шлях до Нарнії. Ім'я, скоріше за все, вказує на колір його лап. Ім'я має дві основи – складна будова.

- Chervu – олень Шерві – благородний олень, який теж розмовляє. Він приносить звістку (яку почув від Шасти) до столиці Нарнії, про атаку калорменців на Анвард. [2]

У підрозділі присвяченому теонімам, міфонімам і зоонімам у «Хроніках Нарнії» Клайва С. Льюїса, були розглянуті власні назви як міфоніми, теоніми та зооніми, що мають важливу роль у розширенні сюжету та характерів персонажів. Теоніми, які включають імена божеств і релігійні об'єкти у світі Нарнії (як Aslan – Аслан, Emperor-Over-the-Sea – Володар з-за моря, Tash – Таш), розкривають релігійні аспекти цього всесвіту, підкреслюючи духовність хроніки. Міфоніми, які утворюють імена міфологічних створінь та понять (наприклад, Tumnus – фавн Тамнас, Thornbut – гном Колючка, Glenstorm – Гленсторм), надають серії магичний аспект та поглиблюють міфологічний фон. Зооніми, що створюють імена для істот тваринного світу (наприклад, Reepicheep – миша Ріпічіп, Trufflehunter – Трюфеліно, Clodsley Shovel – кріт Лопатолап) допомагають вирізняти різноманітність цього фентезійного світу та підкреслюють важливу роль природи в уявному світі Нарнії. У створенні власних назв письменник

переважно сам вигадує промовисті імена для істот тваринного та міфічного світів та навіть світу божеств. Тому у цих групах він найбільш оригінальний. У той час автор вживає 5 теонімів, з яких 4 – прості та 3 – складені, 16 міфонімів, з яких 17 – прості та 3 – складні, 14 зоонімів, з яких: 4 – прості, 8 – складних та 2 – складених. Автор, створюючи власні назви для істот тваринного та міфічного світу, а також божеств у своїх творах, надає перевагу оригінальним та простим іменам. [2]

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було всебічно досліджено переклад англо-українських реалій, що виявився надскладним міжкультурним процесом. Як підкреслює структура дослідження, основна теза полягає в тому, що адекватна передача культурно маркованих одиниць вимагає не лише лексичної майстерності, а й глибокого розуміння контексту джерела та цільової культури. При аналізі теоретичної частини роботи спиралися на класичні підходи та порівняльні моделі, а головна мета полягає в тому, щоб виявити та класифікувати стратегії перекладу реалій, з урахуванням історичного, соціального та лінгвістичного контексту. Практична частина, присвячена аналізу перекладів, підтвердила, що перекладачі застосовують різні стратегії — транскрипцію, калькування, описовий переклад, експлікацію тощо. Зі сказаного раніше випливає, що перекладач стає своєрідним мостом між культурами, через який одне культурне сприйняття може бути донесене до іншого.

Варто зазначити, що дитяча література містить не тільки розважальне, а й естетичне, виховне та освітнє призначення. Тому при перекладі цього типу літератури необхідно приділяти особливу увагу засобам передачі інформації. Художній переклад є актом творчості, у створенні якого індивідуальність перекладача бере активну участь. Але неможливо забути, що переклад виникає в результаті вже створеного автором художньої реальності, тому головним завданням перекладача є художнє вираження оригіналу. Перекладач повинен почати з бачення автора, відроджуючи в його уяві то, що колись бачив автор. Але на додаток до глибокого розуміння ідеологічної та тематичної спрямованості оригіналу, перекладач повинен знайти досить адекватні словесні засоби для передачі образної системи твору, перекладанням котрого він займається та специфіку мови автора.

З теоретичної та практичної точок зору, перевага роботи полягає в тому, що вона показує як важливо поєднувати теоретичні основи з практичною цінністю, щоб гарантовано передати семантику, стилістичну функцію та емоційний заряд

оригіналу. З практичної точки зору, результати дослідження можуть бути безпосередньо застосовані перекладачами художньої літератури, особливо при роботі з текстами, що містять культурні, історичні та етнокультурні реалії.

Задля надання тексту перекладу такого ж впливу на читача, як має текст оригіналу, перекладач повинен звернути особливу увагу на культуру мови перекладу. Тому для досягнення реалістичності відтворення художнього тексту, перекладач зобов'язаний досконало володіти мовою оригіналу і мовою, на який буде здійснений переклад. Проаналізувавши текст оригіналу (цикл фентезійних романів К. С. Льюїса «Хроніки Нарнії») та його переклади, ми дійшли висновку, що найскладнішими завданнями для перекладача є повна відсутність дослівності в перекладі; переклад стійких виразів; гра слів, гумор; дотримання стилю, культури, епохи та загальне відтворення тексту оригіналу.

На закінчення слід сказати: успішна передача культурно значущих реалій — це запорука глибшого міжмовного діалогу. Саме завдяки такому підходу переклад перестає бути просто іншомовним текстом та стає живим культурним продуктом, який має велике теоретичне та практичне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безугла І. В., Труднощі перекладу мовних реалій. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/27390/1/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%B0%20%D0%86.%D0%92..pdf>
2. Варданян В.Е. Власні назви в жанрі фентезі: лінгвостилістичний та перекладознавчий аспекти (на матеріалі циклу «Хроніки Нарнії» Клайва С. Льюїса). Херсон – 2020. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/13614549809510608>
3. Влахов С., Флорин С.. Неперекладене в перекладі (реалії)// Майстерність перекладу. –1970. – С. 433-454.
4. Воронкіна К., Ільїн І., Кальниченко О. Льюїс К. С. *Хроніки Нарнії. Кінь і хлопчик*. 2023 УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8475>
5. Воронкіна К., Ільїн І., Кальниченко О. Льюїс К. С. *Хроніки Нарнії. Принц Каспіан*. 2023. УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8476>
6. Грон Ю. Проблеми перекладу реалій як одиниць безеквівалентної лексики у детективному жанрі. URL: https://www.researchgate.net/publication/353229813_Problemi_perekladu_realij_ak_odinic_bezekvivalentnoi_leksiki_u_detektivnomu_zanri
7. Зубкова Л.В., Чернікова Л.Ф., Мовні реалії та проблеми їх перекладу. URL: https://allref.com.ua/uk/skachaty/YAzykovye_realii_i_problemy_ih_perevoda
8. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанростилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
9. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу: монографія. К.: ВПЦ "Київ. ун-т", 2004. 521 с.
10. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ: Вища школа, Вид-во при КДУ, 1971. 131 с.

11. Кравченко І. Жанр фентезі у сучасній англійській літературі. URL: http://eprints.cdu.edu.ua/3712/1/rodzinka_2018_2-124-126.pdf

12. Кузнєцова І.В. Переклад культурно-зabarвлених слів. URL: https://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/21/21/kuznetsova.pdf

13. Недозименко В. П. «Специфіка перекладання художніх текстів жанру фентезі (на матеріалі фентезійних творів «Хроніки Нарнії»»». Херсон – 2020 <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/2a682051-5176-405d-a1ab-7d39de255098/content>

14. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків – 2012. <http://foreignlanguages.karazin.ua/resources/a28dc3bfe2522ad80245ccdf2ad02789.pdf>

15. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

16. Сіркова Я. Рецепція християнських цінностей у творчості К.С. Люїса(на прикладі фентезійної серії «Хроніки Нарнії») https://www.academia.edu/33315941/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%BD%D1%82

17. Стоянова Т. Особливості перекладу україномовного культурно-специфічного тексту англійською мовою. <https://www.lingstud.od.ua/archive/2020/31/27.pdf>

18. Толста О.П. Культурні реалії як відображення національних особливостей Великобританії 18 століття: перекладацький аспект» Суми, 2023, <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f4c09cb0-8dde-4b76-b902-1a2d66ba3ca2/content>

19. Тренажер з правопису української мови. URL:

https://webpen.com.ua/pages/Morphology_and_spelling/creation_and_spelling_difficult_words.html

20. Український Правопис. Київ, 2019. 257 с

<https://www.inmo.org.ua/pravopys-2019.html>

21. Хворова А. А. Культурні реалії як відображення національних особливостей Німеччини та США та їх переклад на українську мову. 2018.

<https://files.core.ac.uk/download/pdf/168412371.pdf>

22. Шарапова М. О. Культурні реалії в англomовному художньому дискурсі та особливості їх перекладу. Суми 2020.

https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/81508/1/Sharapova_magrob.pdf

23. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London and New York: Routledge, 1992. 305 p.

24. Bassnett S. Translation studies. London: Methuen, 1980. 159 p.

25. Brooks R. The Language Blog. The Challenges of Translating Literature. URL: <https://kinternational.com/blog/the-challenges-of-translating-literature/>

26. Bush P. Literary Translation. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 1st edition. London: Routledge, 1998. P. 127–130.

27. Cambridge Dictionary. Cambridge University Press & Assessment 2023 URL:

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>

28. Edwards B. L. (ed.). C. S. Lewis Life, Works, and Legacy. Volumes 1–4. London: Praeger Publishers, 2007.

29. Gault B. Chronicles of Narnia by C. S. Lewis. Redeemer Church. 2019. URL: <https://redeemerjackson.com/2019/10/chronicles-of-narnia-by-c-s-lewis/>

30. Hacht A-M, Hayes D. D. (eds.). Gale Contextual Encyclopedia of World Literature. Gale, 2009.
31. Hill V. Children's Fantasy Literature: A Comparative Analysis of the Novels of Clive Staples Lewis and Ursula Kroeber Le Guin. *New Review of Children's Literature and Librarianship*, 1998, 4 (1), 119–144. URL <http://dx.doi.org/10.1080/13614549809510608>
32. House J. *Translation: A Multidisciplinary Approach*. Springer, 2014. 289 p.
33. Klein E. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam, London & New York, 1966.
34. Lewis C. S. *The Horse and His Boy*. New York, 1982.
35. Lewis C. S. *Prince Caspian*. New York, 1982.
36. Majcher A. E. Proper Names: Translation Analysis on the Example of «Prince Caspian». *Respectus Philologicus*, 2017, 31 (36), 134–147.
37. Nida E. Principles of correspondence. *The Translation Studies Reader*. 4th ed. Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2021. P. 171–185. URL: <https://doi.org/10.4324/9780429280641-21>
38. Online Etymological Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/>
39. Paluszkiewicz-Misiaczek M. Strategies and Methods in Dealing with Culture Specific Expressions on the Basis of Polish-English Translations. *Theory and Practice in English Studies* 3, 2005. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=7d7642201c01b06a133843821c2363ad857bc1db>
40. Salzberg A. Culture-specific translation's challenges and solutions. URL: <https://aiaconnect.wordpress.com/2018/09/18/culture-specific-translations-challenges-and-solutions/>

41. Snell-Hornby M. Translation Studies: An Integrated Approach. John Benjamins Publishing, 1988. 163 p.
42. Translation, History and Culture / ed. by S. B. (Editor), A. L. (Editor). Cassell Academic, 1995. 133 p